

Sınır Adaleti ve AİHM'nin Geçici Tedbir Kararları Üzerine Kritik Bir İnceleme

A Critical Review on Border Justice and the ECtHR's Interim Measures

Ekin Deniz Uzun* 

ÖZ

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM), Mahkeme İçtüzüğü madde 39'da acil müdahale gerektiren durumlar için uygulanmak üzere düzenlenmiş olan geçici tedbir kararları, sınır adaleti kavramı ile bağlantılı olarak, devletlerin mültecilere karşı gerçekleştirdiği geri itme operasyonları dikkate alınarak analiz edilir. Geçici tedbir kararları, geri itme operasyonları gibi devletlerin hukuka aykırı eylemlerini durdurucu ve dolayısıyla mülteciyi koruyucu etki gösterebilecek niteliktedirler. Bahsi geçen hukuka aykırı haller, başta devletlerin mültecilerin ülkelerine gelişlerini engelleyici devlet politikaları olmak üzere, onların kara veya denizde mültecileri geri itmeleri örnekleri kapsamında değerlendirilir.

Yürütülen tartışmalar iki ana araştırma sorusu üzerinden şekillenir. İlki, Avrupa kıtasında yer alan bazı devletlerin geri itme operasyonları neticesinde, şiddet boyutuna ulaşan sınır politikalarının hukuki sonuçları nelerdir? İkincisi ise sınır adaletinin sağlanması ve dolayısıyla şiddetin elimine edilmesi amacıyla, AİHM'nin geçici tedbir kararları aracılığı ile çözüm arayışı içerisine girilebilir mi?

AİHM'nin hukuka aykırı devlet uygulamaları karşısında aldığı geçici tedbir kararlarının yapısı, işleyişi, etkileri, ilgili karar örnekleri etrafında kritik bir gözle ortaya konulur. Analiz, öneri ve tespitlerle birlikte tamamlanır.

Anahtar Kelimeler: Mülteci, Geri İtme, Sınır Adaleti, Geçici Tedbir Kararı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.

ABSTRACT

In connection with the concept of border justice, the interim measures of the European Court of Human Rights (ECHR), which were issued in Rule 39 of the Rules of Court to be applied for situations requiring urgent intervention, are analysed by taking into account the pushback operations carried out by the states against refugees. Interim measures can stop unlawful actions of states, such as pushback operations and thus have a protective effect on refugees. The aforementioned illegal cases are evaluated within the scope of the examples of refugees' pushback on land or at sea, especially the state policies preventing them from arriving in their countries.

Two main research questions shape the discussions. First, what are the legal consequences of border policies that have reached the level of violence due to pushback operations by some states on the European continent? Secondly, is it possible to seek a solution through the interim measures of the ECtHR to ensure border justice and thus eliminate violence?

The structure, functioning and effects of the interim measures taken by the ECtHR against unlawful state practices are presented with a critical eye around the examples of the ECtHR' delivered decisions. The analysis is completed with suggestions and determinations.

Keywords: Refugee, Pushback, Border Justice, Interim Measure, European Court of Human Rights.

* Dr. Öğretim Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-9757-0223.

GİRİŞ

Mülteci koruması çok taraflı anlaşmalar sonucunda devletler tarafından üstlenilen taahhütlerin yerine getirilmesi ile mümkündür.¹ Devletin mülteci korumasına ilişkin taahhütlerini eyleme dönüştürmesi, garanti edilmiş olan hakları güvence altına almak yönünde hareket etmesi ile gerçekleşebilir.² Örneğin, Gammeltoft-Hansen sığınma talep etmek eyleminin takip eden şekilde gerçekleşeceği yanılığına düşmemek gerektiğinin altını çizer: mülteci sınıra vardığında, doğrudan devlet yetkililerine sığınma talep etmek istediğini belirtir, ve ilgililer vakit kaybetmeden sığınma prosedürüne ait işlemleri başlatırlar. Böyle bir varsayım, Gammeltoft-Hansen'e göre, nadiren gerçek ile örtüşmektedir.³

Bahsi geçen senaryonun gerçeklik ile örtüşmemesinin nedeni, günümüzde özellikle bazı zengin-batılı-demokratik devletlerin⁴ göç politikalarının sıkışmış olmasından ve hatta sığınma başvurularını engellemek amacı ile geri itme operasyonlarına başvuruyor olmalarından kaynaklanır. Örneğin, devletlerin mültecinin sığınma başvurusunu yapmasına engel olmak amacıyla gerçekleştirdikleri geri itme operasyonları, başta geri göndermeme ilkesi⁵ olmak üzere, mülteci haklarına ve korumasına

1 Thomas Gammeltoft-Hansen, *Access to Asylum International Refugee Law and the Globalisation of Migration Control* (Cambridge University Press 2011), 24.

2 James C Hathaway and R Alexander Neve, 'Making International Refugee Law Relevant Again: A Proposal for Collectivized and Solution-Oriented Protection' (1997) 10 Harv. Hum. Rts. J 115, 116.

3 Gammeltoft-Hansen (n 1).

4 *Zengin-batılı-demokratik* devlet kavramını takip eden analizle açıklayabiliriz:

"[S]ervet eşitsizliği demokrasi için kötüdür, yine de demokrasilerin servet eşitsizliğini azaltan politikalar uygulama olasılığı da yüksektir. Bunun basit nedeni, serveti olmayanların veya çok az serveti olanların sayısının daha fazla olması ve dolayısıyla zenginlerden daha fazla oy almasıdır." Kenneth Scheve and David Stasavage, 'Wealth Inequality and Democracy' (2017) 20 Annu. Rev. Polit. Sci 452.

Bahsi geçen ifade, refah seviyesi yüksek olan birtakım devletlerin mültecilere yönelik yürütmekte oldukları şiddete kadar uzanan sınır politikalarını eleştirmek amacı taşımaktadır. Örneğin, Emma Larking bu duruma şu şekilde açıklama getirir: "*Zengin liberal demokrasiler, tüm insanların doğuştan gelen özgürlüğünü ve eşitliğini tanıdığı ve insan haklarını desteklediğini iddia eder, ancak aynı zamanda sınırlarını güçlendirmek ve mültecileri hapsedmek için milyarlarca dolar harcarlar.*" Emma Larking, *Refugees and the Myth of Human Rights Life Outside the Pale of the Law* (Ashgate Publishing Limited 2014) 1.

Özellikle, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden, Avrupa katasına yönelik bir mülteci ve göç hareketliliği söz konusudur. Achiume, bahsi geçen göç ve mülteci akışını, Avrupalıların 18. Yüzyıl ortasından 20. Yüzyıla uzanan dönemde kolonileştirdiği bölgelerdeki insanların hareketliliği kapsamında, Üçüncü Dünya ülkelerinden, Birinci Dünya ülkelerine göç terminolojisi üzerinden açıklar. E Tendayi Achiume, 'Migration as Decolonization' (2019) 71 Stanford Law Review 1513.

5 Geri göndermeme ilkesi Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme (1951 Cenevre Sözleşmesi) madde 33'te takip eden şekilde düzenlenmiştir:

"1. Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ilkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade ("refouler") etmeyecektir.

2. Bununla beraber, bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan veya özellikle ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümlle mahkûm olduğu için söz konusu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, işbu hükümden yararlanmayı talep edemez." Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme (kabul ediliş tarihi 28 Temmuz 1951, yürürlüğe giriş tarihi 22 April 1954) 189 UNTS 137 (1951 Cenevre Sözleşmesi).

Ayrıca bölgesel düzlemde etkinliği olan başka sözleşmelerde de geri göndermeme ilkesi ile bağlantılı düzenlemelerin yer aldığını görürüz. Bunun için bkz Latin Amerikada Mülteciler ve Silahlı Çatışmalardan ve Diğer Şiddet Durumlarından

aykırılık teşkil eder. Geri itme operasyonlarının önüne geçilmesi ya da durdurulması, mültecinin geri dönüşü olmaz bir çok olumsuz sonuç ile karşı karşıya kalmasını engeller. Geri itme operasyonunun etkisiz hale getirilmesi amacı ile başvurulabilecek olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) geçici tedbir kararlarının önemi de burada yatar. AİHM tarafından verilen geçici tedbir kararının, karara konu eylemin mağduru olan kişiyi ve sınır adaletini koruyucu etkisi vardır.

Bahsi geçen fikirler etrafında dört ana bölüm altında analiz şekillenir.

Giriş bölümünü takip eden ikinci bölümde, ilk olarak devletlerin mültecilerin ülkelerine gelişlerini önlemek/caydırmak amacıyla yürüttükleri politikalar üzerine bilgi verilmektedir. Tarihsel gelişim süreci içerisinde, devletlerin göç ve sığınma politikalarının hangi ana etmenler çevresinde şekillendiği tartışılmaktadır. Böylelikle, mültecileri caydırıcı bir devlet politikası olarak kabul edilebilecek olan geri itme operasyonlarının, devletlerin göç ve sığınma politikalarında hangi düzleme oturduğu açıklanmaktadır. Bu çok yönlü inter-disipliner araştırma şekli esasen sınır adaleti kavramı üzerinden geri itme eylemlerinin açıklanması amacıyla doğmuştur. Bahsi geçen analizi takiben, ikinci olarak, Avrupa kıtasında yer alan bazı devletlerin geri itme operasyonları neticesinde, şiddet boyutuna ulaşan sınır politikaları örnekleri ortaya konulmaktadır. İkinci bölüm içerisinde ayrıca, Avrupa kıtasında yer alan ve geri itme operasyonları uygulayan devletlerin şiddet boyutuna ulaşan sınır politikalarının hukuki sonuçları, devletlerin sorumlulukları bağlamında ele alınmaktadır.

Üçüncü bölümde, sınır adaletinin sağlanması amacıyla, AİHM'nin geçici tedbir kararları aracılığı ile çözüm arayışı içerisine girilebilir mi sorusunun cevabı aranmaktadır. Bu kapsamda sırasıyla takip eden başlıklar göz önünde bulundurulur: geçici tedbir kararının içeriği, usule ilişkin izlenen yol, geçici tedbir kararlarının bağlayıcı olup olmadığı ve devletlerin geçici tedbir kararlarına uyması veya uymaması hallerinin nasıl gerçekleştiğinin AİHM karar örnekleri ile ortaya koyulması.

Sonuç olarak, Mahkeme'nin geçici tedbir kararlarının devletler tarafından uygulanmasındaki aksaklıklara işaret edilmektedir. Anlaşılacağı üzere, bu çalışmanın araştırma alanı hukuki düzlemde eksik ya da boşluk bulmak arayışı değildir. Mevcut olan aksaklık ve mültecilerin devletlerce etkin bir şekilde korunmaması hususunun, uluslar üstü bir mahkeme tarafından mülteciler lehine yönlendirilebileceği üzerine inceleme yapılmaktadır. Neticesinde, hangi hususlar bağlamında güçlendirme yapılmasının ya da revizyona gidilmesinin sınır adaletini sağlayıcı etkiye sahip olabileceği önerileri ile tartışma sonlandırılmaktadır.

Kaçan Kişilerin Korunmasına İlişkin Cartagena Bildirgesi (22 Kasım 1984) OAS Doc OEA/Ser L/V/II 66/doc 10. 1984 Cartagena Bildirgesi'nin III (5) numaralı bölümünde şu ifadeler yer almaktadır: "Mültecilerin uluslararası korunmasının temel taşı olarak geri göndermeme ilkesinin (sınırdan reddedilme yasağı dahil) önemini ve anlamını yinelemek. ...".

II. HUKUKTA VE UYGULAMADA SINIR ADALETİ

A. SORUNUN TEMELLENDİRİLMESİ

Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme (Convention relating to the Status of Refugees/ 1951 Cenevre Sözleşmesi)'ye göre⁶ mülteci, ırk, din, tabiiyet, belli bir toplumsal gruba mensubiyet veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korkan kişidir.⁷ Mülteciler vatandaşı oldukları devletin korumasını kaybetmiş olmaları nedeniyle başka ülkelere sığınma arayışı içerisindeyler.⁸ Bu sebeple, devletlerin mülteci kavramının hukuki niteliğini çarpıtmaksızın, sınır adaleti anlayışına uygun hareket etmesi gereklidir. Fakat, bazı devletler sınır şiddeti boyutuna ulaşan eylemleri ile, mültecinin sahip olduğu hak ve özgürlükleri yok saymaktadırlar. Kotef, şiddet ancak gizli kaldığı veya varlığı bir şekilde kabul edilmediği sürece sürdürülebilir, der.⁹ Hukuki düzlemde, Avrupa kıtasında yer alan bazı devletlerin sınırlarında gerçekleştirmekte oldukları sınır adaletsizlikleri örneklerinin konuşulması ve irdelenmesi şiddetin gün yüzüne çıkması ve normalleşmemesi için önemlidir. Bahsi geçen fikirden hareketle takip eden kısımda, bazı Avrupalı devletlerin sınır şiddetine ulaşan politik karar ve uygulamaları analiz edilmektedir.

Takip eden paragraflarda verilen örnekler, devletlerin göç ve sığınma politikaları ile bağlantılı olarak, mültecilerin akışını eylemde nasıl kontrol ettiklerini göstermektedir. Tartışılan ana

- 6 Günümüzde, mülteci ifadesini uluslararası hukuk 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan tanım üzerinden yapmaktadır. Bahsi geçen tanım takip eden şekildedir:
“...ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişi”. 1951 Cenevre Sözleşmesi (n 5) madde 33.
- 7 Savaşta kaçarak başka bir ülkeye sığınmak isteyen kişilerin – savaş mültecilerinin – uluslararası hukuk tarafından korunup korunmadıkları farklı akademik araştırmalara konu olmuştur. Detaylı inceleme için bkz David Cantor and Jean-François Durieux (eds), *Refuge from Inhumanity? War Refugees and International Humanitarian Law* (BRILL 2014).
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni temel alarak, bir kişinin ülkesini, zorlayıcı nedenler dolayısıyla terk etmiş olmasının onun mülteci statüsünün kabul edilmesi için yeterli olduğunu kabul eder. Ayrıca, sığınma talep edilen ülke tarafından kendisine mülteci statüsünün verilmiş/tanınmış olması zorunluluğunu aramamaktadır. UNHCR, 'Handbook On Procedures and Criteria for Determining Refugee Status and Guidelines on International Protection under the 1951 Convention and the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees' (UNHCR, 2019) para 28 <<https://www.unhcr.org/publications/legal/5ddfcdc47/handbook-procedures-criteria-determining-refugee-status-under-1951-convention.html>> erişim tarihi 25 Mayıs 2021.
- Dolayısıyla, BMMYK mülteci kavramını, mültecilik (*refugeehood*) halini doğuran temel nedenler bağlamında değerlendirir:
Ekonomik imkânsızlık, iklim krizi, ayrıca silahlı tetikçiler, hükümet görevlileri ve rakip çete üyeleri gibi çeşitli ajanlar dünya çapında milyonlarca insanı yerinden ediyor, onları evsiz bırakıyor ve onları sınırların ötesine kaçmaya zorluyor. İltica protokolleri, bu karmaşık küresel sorunların çözümü değil, acı çeken bireyler için bir çözüm yoludur. John Washington, *The Dispossessed A Story of Asylum and The US-Mexican Border and Beyond* (Penguin Random House 2020) 213.
- 8 Uluslararası mülteci hukuku ciddi boyutta risk altında olan yabancılara devletin koruma sağlaması mantığı üzerine inşa edilmiştir. James C Hathaway, 'International Refugee Law: The Michigan Guidelines on the Internal Protection Alternative' 1 <<https://www.refworld.org/pdfid/3dca73274.pdf>> accessed 15 March 2022. Ayrıca bkz James C Hathaway, 'A Reconsideration of the Underlying Premise of Refugee Law' (1990) 31 Harvard International Law Journal.
- 9 Hagar Kotef, 'Violent Attachments' (2020) 48 SAGE Political Theory 1, 5.

başlıklar ve örneklemeler, zorla göç kavramının günümüze has bir yapısının olmadığını, sınır adaleti kavramının devletlerin diğer devletler ve global boyutta etkisi olan hadiseler ile etkileşimi sonucunda nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır.¹⁰ Mültecilerin sığınma taleplerinin devletlerce değerlendirilmesinin, tarihsel, politik ve hukuki gelişmeler temeli üzerine oturtulmasının ardından, devletlerin mültecilere ilişkin politikalarındaki katılaşmanın geri itme operasyonları¹¹ ile olan bağlantısı, ilgili örnekler kapsamında irdelenmektedir.

B. DEVLETLERİN MÜLTECİLERE İLİŞKİN POLİTİKALARINDAKİ KATILAŞMANIN GERİ İTME OPERASYONLARI İLE OLAN BAĞLANTISI

Devletlerin mülteci politikası ya da ilgili stratejileri, çoğunlukla başka etkenlerden bağımsız olarak ortaya çıkmazlar. Bu etkenler, örneğin, Zolberg ve diğerlerinin ortaya attığı “Haiti-Küba sendromu” terminolojisi ile açıklama bulmaktadır.¹²

Devletlerin politik tutumlarının bireyler, gruplar ve diğer devletler ile olan ilişkilerini belirlemesinde iki etken birbiri ile etkileşim halindedir: devletlerin kimleri güvenlik algısı dışına taşırdığı,¹³ dünyayı etkileyen siyasi, ekonomik, askeri, günümüz koşullarında gündeme gelen iklimsel değişiklikler¹⁴ ve diğer insan hakları ihlallerine yol açan zulüm sebeplerinin kuvveti. İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme bakıldığında örneğin, başlıca dönüm noktalarının, devletlerin göç politikalarını etkilediğini

- 10 Literatürde toplu göç ve dış ilişkiler-politik gelişmeler arasındaki bağ, farklı düşünürler tarafından, örneğin uluslararası ilişkiler ve politika düzleminde irdelenmiştir. Çalışmalar için bkz Demetrios G Papademetriou and Mark J Miller, *The Unavoidable Issue: US Immigration Policy in the 1980s* (Institute for the Study of Human Issues 1983). Ayrıca bkz Birce Altok and Salih Tosun, ‘Understanding Foreign Policy Strategies during Migration Movements: A Comparative Study of Iraqi and Syrian Mass Refugee Inflows to Turkey’ [2019] Taylor & Francis Turkish Studies 1-21 <<https://mirekoc.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2020/01/Altok-Tosun-2019-Understanding-foreign-policy-strategies-during-migration-movements.pdf>> accessed 25 January 2022.
- 11 Geri itme operasyonları sistematik ve belli bir gruba ya da kişiye yönelik kara veya denizde gerçekleştirilen, politik dokuya sahip, çoğunlukla üst düzeyde istismar veya işkenceye varan unsurlar taşıyan eylemlerdir. Legal Centre Lesvos, ‘Crimes Against Humanity in the Aegean’ (2021) <<http://legalcentrelesvos.org/wp-content/uploads/2021/02/Collective-Expulsions-in-the-Aegean-LCL-01.02.2021-1.pdf>> accessed 10 January 2022.
- 12 Bu terminoloji, önerisini şu temele dayandırır: 1980’li yıllarda, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Kübalı mültecilere, mülteci statüsü tanınması yönünde çekince göstermekteydi. Çünkü, onlar ABD’nin karşıtı olduğu ideolojik yönetime sahip, komünist bir ülkeden gelmekteydiler. Ancak, aynı yaklaşım, komünist olmayan başka bir ülkeden kaçan Haitili mülteciler için takip edilmemiştir. Aristide R Zolberg, Astri Suhrke and Sergio Aguayo, *Escape from Violence: Conflict and the Refugee Crisis in the Developing World* (Oxford University Press 1992) 273.
- 13 Bahsi geçen güvenlik algısı ifadesi, devletlerin kişileri ülke güvenliğine tehdit oluşturmaları yönünde görmeleri hususunun politik, siyasi, ekonomik etmenler gibi unsurlara bağlı olarak değerlendirmelerine göre değiştiğini vurgulamak için kullanılmıştır. Devletlerin kişi ya da grupları tehdit olarak dikkate aldıkları noktada artık onlar güvenlik sorununa dönüşürler. Bahsi geçen düzlemde bir incelemenin, örneğin Yunanistan Devleti ile bağlantılı olarak yürütüldüğünü görürüz. Dimari am, ‘Desecuritizing Migration in Greece: Contesting Securitization through “Flexicuritization”’ [2021] International Migration 1-15 <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/imig.12837?casa_token=olXRfQEi07QAAAAA%3AJxP2RubZMl3DCTAIReU0Xq99VpCPvhcbFs5ciT9sQFIH_G3NhZ9GxHir98i0BeuKW2W2FSKDTfn5Lj8> accessed 2 February 2022.
- 14 İklim değişikliklerinin küresel ısınma ile bağlantılı olarak zorla göçe neden olmakta olduğu meselesi literatürde yer almaktadır. İngilizcedeki kullanımı ile *climate refugee* günümüz iklimsel koşulları neticesinde yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan insanları ifade eder. Jane McAdam, ‘Protecting People Displaced by the Impacts of Climate Change: The UN Human Rights Committee and the Principle of Non-Refoulement’ (2020) 114 American Journal of International Law 4, 708-725.

gözlemleyebiliriz. İlki, soğuk savaş dönemi ve bitişi¹⁵, bir diğeri ise ABD topraklarında, El-Kaide eliyle gerçekleştirilmiş olan, Dünya Ticaret Merkezi kulelerine ve Pentagon'a yapılan 9/11 terör saldırıları. Terörle mücadele kaygısının yükseliş gösterdiği dönemde, dünya geneline etkileyen, Suriye iç savaşının başlaması ve artan mülteci sayısı karşısında, devletlerin sınır politikalarını mülteciler aleyhine daraltmaları durumunun gerçekleşmiş olduğunu ekleyebiliriz.¹⁶

Suriye savaşının başlaması sonrasındaki dönemde, Avrupalılaştırma (Europeanization) hedefi ekseninde,¹⁷ Avrupa devletleri, ülkelerine giriş çıkışları kontrol altına almak veya ülkelerine girişleri topluca engellemek için yeni yöntemler geliştirmeye başladılar.¹⁸ Bahsi geçen değişimlere, devletlerin sınırları arasında yer alan geçiş alanlarında (transit spaces) gün yüzüne çıkan ve kendisini geri itme operasyonları olarak gösteren devlet şiddeti örnek olarak verilebilir.¹⁹ Yapılan bir çalışmada, devletlerin sınırları arasında yer alan geçiş alanlarının, mültecilerin hareket kabiliyetlerini engelleyici sınırlara dönüştüğü ifade edilmektedir. Bahsi geçen bu engeller, sınır adaletsizliğinin bir yansımasıdır. Sınır adaletsizliği global boyutta, devletler arası ekonomik dengesizlikler ve toplumlar seviyesinde mevcut insan hakları ihlalleri neticesinde bireylerin göç hareketliliğinin artışı karşısında, devletlerin sınır geçiş kontrollerinde sıkılaştırma olduğunun ifadesidir. Sınır adaletsizliği, devletlerin, mültecilerin ülkelerine girişlerini önlemek amacıyla, sınır şiddetine ulaşan uygulamalara başvurmalarını anlatır.²⁰

Günümüzde, sınır adaletsizliğinin bir yansıması olarak ortaya çıkan geri itme operasyonları örneklerinin yoğunlukla görüldüğü coğrafi alan, mültecilerin Avrupa kıyılarında ulaşmak için kullandığı Akdeniz rotasıdır. Örneğin, Doğu Akdeniz rotası dahilinde kalan Yunanistan açık denizde ve karada geri itme operasyonları uygulamaktadır.²¹ Yunanistan mültecilere, ya korunmaları

15 Soğuk savaş dönemi, İkinci Dünya Savaşı sonrası, Sovyet Rusya'nın sona ermesine kadar geçen süreç içerisinde, ABD ve Sovyet Rusya arasındaki güç savaşlarının dünya devletlerinin arasındaki bölünmelere ve siyasi-askeri gerginliğe dönüştüğü periyod olarak özetlenebilir. Soğuk savaş – *cold war* – ifadesi ilk defa George Orwell tarafından, 'You and the Atom Bomb' isimli makalesinde kullanılmış ve günümüze kadar varlığını sürdürmüş bir terimdir. Orwell'in bahsi geçen makalesi takip eden şekilde bulunabilir. George Orwell, 'You and the Atom Bomb' (*The Orwell Foundation*, November 1945) <<https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/you-and-the-atom-bomb/>> accessed 15 March 2022.

16 Bknz Suzan Ilcan, 'The Borderization of Waiting: Negotiating Borders and Migration in the 2011 Syrian Civil Conflict' [2020] SAGE Journals Environment and Planning C: Politics and Space <<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/239.965.4420943593>> accessed 28 March 2022.

17 Sören Dosenrode, 'Europeanization', *Oxford Research Encyclopaedias* (2020) <<https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/978.019.0228637.001.0001/acrefore-978.019.0228637-e-1477>> accessed 4 November 2021.

18 Cathryn Costello, 'Safe Country? Says Who?' (2016) 28 *International Journal of Refugee Law* 4, 601-622.

19 Katie Kuschminder ve Anna Triandafyllidou, 'Smuggling, Trafficking, and Extortion: New Conceptual and Policy Challenges on the Libyan Route to Europe' 52 *Antipode Wiley Online Library* 1, 206 – 208 <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/anti.12579>> accessed 8 December 2021.

20 Itamar Mann, 'Border Justice in the Age of Pandemic' (*Just Security*, August 2020) <<https://www.justsecurity.org/72078/border-justice-in-the-age-of-pandemic/>> accessed 7 March 2022.

21 Not olarak, toplu sınır dışı etme yasağı dahilinde de değerlendirilebilecek olan geri itme operasyonlarını, AİHM Protokol No 4 bünyesinde dikkate almaktadır. İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme ile bu Sözleşme'ye Ek Birinci Protokol'da Tanınmış Bulunan Haklardan ve Özgürlüklerden Başka Hak ve Özgürlükler Tanıyan Protokol No: 4 16 Eylül 1963, ETS 46 (Ek Protokol No 4).

Fakat Yunanistan, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (AİHS) taraf devlet olmasına rağmen, bahsi geçen Ek Protokol No 4'ü imzalamamış olan tek devlettir. Council of Europe, 'Chart of Signatures and Ratifications of Treaty 046' <<https://www.coe.int/en/web/conventions/recent-changes-for-treaties?module=signatures-by-treaty&treatynum=046>> accessed

yönünde yardım sunmak yerine, yapay dalgalar yaratmak suretiyle – botlarda bulunan kişilerin yaşı, cinsiyetini dikkate almaksızın – onları geri iterek açık denize (örneğin Ege Denizi'ne) bırakmakta, ya da devlet sınırına kara yoluyla ulaşmaları söz konusu olmuş ise, istismar altında ve kötü muamele ile, belli bir merkezde tuttuktan sonra, (örneğin Meriç Nehri üzerinden, Türkiye sınırına doğru) geri itmektedir.²² Devlet eliyle yürütülen ve mevcut/gelecek mültecileri yıldırma amacı güden bu geri itme operasyonlarının içinde barındırdığı şiddet, işkence kapsamında insanlığa karşı suçlar boyutunda değerlendirilmektedir.²³ Yunanistan sınır kuvvetlerinin geri itme eylemlerine ilişkin bazı şikayetler AIHM'de de derdesttir.²⁴

Doğu Akdeniz rotası dahilinde durum bu şekilde iken, Orta Akdeniz rotasına da bakılmalıdır. Bir AB iç raporu, AB'nin Libya'ya yardım etmek için fon sağladığını, Frontex gözetim uçşaları tarafından alınan kayıtlarda suiistimallerin kaydedildiğini yazmaktadır.²⁵ Bir başka çalışma, Orta Akdeniz

28 March 2021.

Hal böyle iken, AIHS bünyesinde topluca sınır dışı etme yasağı, madde 3 işkence yasağı ile bağlantılı olarak da gözetildiğinden, Yunanistan'ın sözleşme boyutunda sorumluluğu olmalıdır. AIHM'nin ilgili değerlendirmesi için bkz *Abu Zubaydah v Litvanya* App no 46454/11 (ECtHR, 31 May 2018) para 607.

Yunanistan Devleti tarafından yürütülen geri itme olaylarına ilişkin değerlendirme için ayrıca bkz ECRE European Council on Refugees and Exiles, 'Greece: Pushbacks by Sea to Go Before ECtHR, Access to Procedures Restricted on Land, Rule of Law Concerns in Asylum System Persist, Commission Challenges Legality of the Safe Third Country Concept' (ECRE, January 2022) <<https://ecre.org/greece-pushbacks-by-sea-to-go-before-ecthr-access-to-procedures-restricted-on-land-rule-of-law-concerns-in-asylum-system-persist-commission-challenges-legality-of-the-safe-third-country-concept/>> accessed 28 March 2022.

- 22 Özgün E Topak, 'The Biopolitical Border in Practice: Surveillance and Death at the Greece-Turkey Borderzones' (2014) 32 SAGE Journals Environment and Planning D: Society and Space 5.

Ayrıca bkz The Council of Europe Commissioner for Human Rights, 'Greek Authorities Should Investigate Allegations of Pushbacks and Ill-Treatment of Migrants, Ensure an Enabling Environment for NGOs and Improve Reception Conditions' (12 May 2021) <<https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/greek-authorities-should-investigate-allegations-of-pushbacks-and-ill-treatment-of-migrants-ensure-an-enabling-environment-for-ngos-and-improve-reception>> accessed 28 March 2022.

- 23 Salam Kawakibi, 'The Syrian Crisis and Its Repercussions: Internally Displaced Persons and Refugees' (European University Institute, Florence Robert Schuman Centre For Advanced Studies Migration Policy Centre (MPC)) MPC Research Report 2013/03, 3 <<https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/29453/MPC-RR-2013%2003.pdf?sequence=1>> accessed 25 March 2022.

Ayrıca bkz Itamar Mann and Niamh Keady-Tabbal, 'Torture by Rescue: Asylum-Seeker Pushbacks in the Aegean How Summary Expulsions from Greece Have Continued with Impunity' (*Just Security*, 26 October 2020) <<https://www.justsecurity.org/72955/torture-by-rescue-asylum-seeker-pushbacks-in-the-aegean/>> accessed 14 November 2022. Itamar Mann, 'Border Violence as Crime' (2021) 42 U Pa J Int'l L 675 <<https://scholarship.law.upenn.edu/jil/vol42/iss3/3/>> accessed 14 November 2022. Ioannis Kalpouzou and Itamar Mann, 'Banal Crimes against Humanity: The Case of Asylum Seekers in Greece' (2015) 16 Melbourne Journal of International Law <<http://classic.austlii.edu.au/au/journals/MelbJIL/2015/1.html>> accessed 14 November 2022.

- 24 *LA and Others v Greece* App no 12237/20 (ECtHR, 5 March 2020). Ayrıca bkz *AA v Greece* App no 12736/20 (ECtHR, 7 March 2020).

- 25 Rapor için bkz European External Action Service (EEAS), 'Libyan Coast Guard and Navy Monitoring – Four Monthly Report August – November 2021' (Council of Europe 2022) Restreint UE/EU Restricted EEAS (2022) 1, 9 <<https://s3.documentcloud.org/documents/21185907/libyan-coast-guard-and-navy-monitoring-four-months-report-august-november-2021.pdf>> accessed 4 April 2022. Analiz için bkz Joe Galvin, 'Is the EU Funding a "War on Migration"? Here's the Evidence' (*The Outlaw Ocean Project*, February 2022) <<https://theoutlawocean.substack.com/p/is-the-eu-funding-a-war-on-migration?token=eyJ1c2VyX2lkIjoyNDZlZjE2OCwicG9zdF9pZCI6NDgWNTcxMzMsIl8iOiJiZGVpKyIsImVhdCI6MTY0Mzc5MjAzOCwiZShwIjoxNj-QzNzk1NjM4Ljpc3MiOiJwdWlMjQwMTQyIiwic3ViIjoicG9zdCIyZWZjdGlvbj9.1L4d3IRF9r6XvVqebSCZPYJkt90Dy07ahOWB04IXqdk&s=r>> accessed 18 March 2022.

rotası mülteci geçişlerinde, dağları, çölleri ve denizleri aşarak Avrupa'ya sığınma talebinde bulunan mültecilerin yolculuklarının sonunda çoğunlukla şiddetli geri itmelerle karşı karşıya kalmakta olduklarını ortaya koymaktadır.²⁶

Yukarıda incelenen durum, Tunus ve Fas'ı İspanya'ya bağlayan batı Akdeniz rotası göç hareketliliği için de söylenebilir. Günümüzde, Batı Afrika, Doğu ve Afrika Boynuzundan Kuzey Afrika'ya doğru ilerleyen göçmenlerin ve mültecilerin takip eden tehlikelerle karşı karşıya oldukları bilinmektedir: “Yargısız infazlar, çölde ölüme terk edilme, fidye almak da dahil olmak üzere işkence, cinsiyete dayalı şiddet ve sömürü, zorla çalıştırma, zorla evlendirme ve diğer ağır insan hakları ihlalleri”.²⁷

Örnek olarak işaret edilen yukarıdaki analizlerde bahsi geçen devletlerin görmezden geldiği husus, mülteciler için menşe ülkelerine geri dönmenin bir seçenek olmadığıdır. Bu durumda da mültecilerin içerisinde buldukları çıkmaz, sınır adaletinin sağlanmaması ile bir kör düğüme dönüşmektedir. Bu kör düğüme hukuki boyutta bir açıklama ve çözüm arayışı getirmek istersek, takip eden tespit ve araştırmada bulunulması önerilebilir. Mülteci tarafından, sığınma başvurusu yapılmak istenilen devletin, başvuru talebini işleme almaması, ilgili devletin hukuka aykırı eylemi kapsamında açıklanmalıdır.²⁸ Çünkü, en başta mültecilerin sığınma talep etme hakkının varlığı uluslararası hukuk belgelerinde düzenlenmiş olup, devletlerin mültecilerin bu taleplerini değerlendirmeye almak zorunlulukları bulunmaktadır.²⁹ O halde uluslararası hukuk gözüyle, bahsi geçen sorumlulukların haritasının çıkarılması ve bu sorumlulukların yerine getirilmemiş olması halinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Takip eden kısımda, devletlerin hakimiyet alanında olan mültecilere karşı yükümlülükleri analiz edilmektedir. Bahsi geçen analiz, ilerleyen bölüm ve kısımlarda, AİHM geçici tedbir kararlarının önemi ve işlevinin daha net ortaya koyulmasına olanak sağlanması amacıyla yapılmaktadır.

IOM yetkilisi, “Bu yılki ölümlerin yarısından fazlası Libya kıyılarında kaydedildi” şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. UN News Global Perspective Human Stories, ‘UN Says at Least 70 Migrants Dead or Missing off Libyan Coast’ (*United Nations*, 17 Mart 2022) <https://news.un.org/en/story/2022/03/1114172?utm_source=UN+News+-+Newsletter&utm_campaign=0054957c32-EMAIL_CAMPAIGN_2022_03_17_09_05&utm_medium=email&utm_term=0_fdbf1af606.005.4957c32-107378218> accessed 18 March 2022.

26 Talitha Dubow and Katie Kuschminder, “I Don’t Have any Other Choice” – Refugee Women’s Journeys to Europe’ (*Women & Migration*, 25 November 2021) <<https://womenandmigration.com/case-study/journey/>> accessed 8 December 2021.

27 UNHCR, ‘Routes Towards The Western and Central Mediterranean Sea Working on Alternative to Dangerous Journey for Refugees’ (2021) UNHCR’s Updated Risk Mitigation Strategy and Appeal 6 <<https://www.unhcr.org/60f148924.pdf>> accessed 29 March 2022.

28 Amnesty International, ‘Greece: Violence, Lies, and Pushbacks Refugees and Migrants Still Denied Safety and Asylum At Europe’s Borders’ (2021) <https://www.amnesty.gr/sites/default/files/new_edited_22_jun_greece-violence_lies_and_pushbacks2_eur25-4307-2021_002_002.pdf> accessed 6 September 2021.

29 1951 Cenevre Sözleşmesi madde 31-33 (n 5); Protocol Relating to the Status of Refugees (adopted 31 January 1967, entered into force 4 October 1967) 606 UNTS 267 (1967 Protocol); Ek Protokol No 4 art 4.

C. DEVLETLERİN HAKİMİYET ALANINDA OLAN MÜLTECİLERE KARŞI YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Devletlerin uluslararası hukuk düzenlemeleri tarafından tanınan hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesinin önüne geçmesi ve hak ihlallerinden kaçınması gereklidir.³⁰ İnsan hakları ve mülteci hakları düzleminde, ülkelerin sorumluluk alanını belirlemek, devletlerin egemenlik haklarıyla şekillenen ince çizgide yürüyebilmek demektir. Söz konusu devlet, uluslararası hukuktan doğan sorumluluklarını yerine getirmedeğinde, bahsi geçen çizgi incilir ve üzerinde yürümek daha da zor hale gelir.³¹ Örneğin, devletler benimsedikleri göç politikaları aracılığı ile, mültecilere karşı hukuken doğan sorumluluklarını eksiye düşürmek yoluna gidebilmektedirler. Mültecinin sınırlarına temasını önlemek için bazı ülkeler dikenli tellerle çitler örmekte, sınırlarına asker yığmakta ve hatta sınır bölgelerinde gazetecilerin bulunmasını yasaklamaktadırlar.³² Birçok devlet, sınır üzerinden insan geçişini kontrol etmek amacıyla, sınırlarına duvar örmektedir. Çünkü fiziksel engel, sınırın yasal boyutta soyutlanmasını somut bir gerçeklik haline dönüştürür ve sınırı geçenlerin izinsiz giriş yapanlar olarak suç işlemiş olmaları düzleminde değerlendirilmesine kapı açar.³³

İşte devletler de politik söylemler ve medyanın desteği ile mevcut önyargıları beslemek ve uluslararası hukuk kurallarından doğan sorumluluklarını kendi siyasi yönelimleri doğrultusunda manipüle etmek yoluna gidebilmektedirler.³⁴ Bu yönelim gerçekleşirse, sonuç itibari ile mültecilerin korunmaması ya da hak ettikleri koruma mekanizmalarının onlar lehine işletilmemesi durumu ortaya çıkabilmektedir.³⁵

Devletlerin fiilen mültecilere karşı olan sorumluluklarından kaçma eğilimlerinin, hukuken değerlendirmeye alınması durumunda, olan ve olması gereken arasında bir dengesizlik olduğunun tespit edilmesi söz konusu olmaktadır. Hali hazırda bazı devlet uygulamaları örneklendirilmiş olduğundan, sorumluluklar bağlamında hukuken olması gerekenin incelenmesi üzerinden devam edilebilir. Bu bağlamda, devletlerin mültecilere karşı sorumlulukları alanında iki temel yönün tartışılması hedeflenmelidir:

- Devletin kontrolü altında olan mültecileri koruması bakımından sorumluluğu uluslararası hukuk düzleminde ne kapsamda açıklanabilir?

30 Viviana Waisman, 'Human Trafficking: State Obligations to Protect Victims' Rights, the Current Framework and a New Due Diligence Standard' (2010) 33 Hastings International & Comparative Law Review 385, 387.

31 Damla B Aksel and Ahmet İçduygu, 'Borders and the Mobility of Migrants in Turkey' (CEASEVAL Research on The Common European Asylum System, 2019) 23 <http://ceaseval.eu/publications/32_WP4_Turkey.pdf> accessed 25 October 2021.

32 Vanessa Gera and Monika Scisłowska, 'Tensions Rise in Migrant Standoff at Poland-Belarus Border' [2021] The Washington Post <https://www.washingtonpost.com/world/migrants-camp-overnight-at-polish-border-after-tense-day/2021/11/09/f4d71f48-4138-11ec-9404-50a28a88b9cd_story.html>accessed 16 October 2021.

33 Moria Paz, 'The Law of Walls' (2017) 28 The European Journal of International Law 2, 616.

34 Ruben T Azevedo and others, 'When the Lens Is Too Wide: The Political Consequences of the Visual Dehumanization of Refugees' (2021) 8 Humanities and Social Sciences Communications 2-3 <<https://www.nature.com/articles/s41599-021-00786-x.pdf>> accessed 23 October 2021.

35 ibid 2.

- Devletin uluslararası hukuktan doğan mültecilere karşı söz konusu olan sorumluluklarını yerine getirmesi konusu nasıl değerlendirilmelidir?

Devam eden analiz, yukarıda sorulan sorulara yanıt arar.

1. Devletin kontrol alanında olan mültecilere karşı sorumluluklarının uluslararası hukuk düzleminde açıklanması

Bu kısımda ortaya atılan sorunun cevabının verilebilmesi için, iki ana başlık altında ilerlenmesi gerekmektedir. İlki, ülkenin hakimiyet alanı tabiri ile ne ifade edildiğini belirlemek; ikincisi mültecilerin sığınma talebinde bulunmak için geçtiği yolculuk dikkate alındığında, varış noktasında bulunan devletin, hukuken mülteci ile ne düzlemde ve nasıl etkileşimde bulunması gerektiğini ortaya koymak.

Öncelikle, yukarıda değinilen ilk soruyu yanıtlayalım. Devletler ve sivil toplum kuruluşları insan hakları belgelerinin üreticileridir. Ancak, bir devlet insan hakları sözleşmesine taraf olduğunda, uluslararası sorumluluğu da işler hale gelmektedir. Gemalmaz, bireyin uluslararası insan hakları hukukunun ana öznesi olduğunu açıklar. Böylece birey, vatandaşı olduğu devletin hükümetinin olası, mutlak ve keyfi tasarruflarına tâbi olduğu durumlarda hukuki koruma açısından daha sağlam imkanlarla donatılmış olmaktadır.³⁶ Devletlerin bu sorumluluk alanı fiilen, sınır aşan yetkiye giren durumları da kapsamaktadır. Bu hallerde, ilgili devlet, hukuki yetkisizlik (absence of jurisdiction) savunmasına giremez.

Uluslararası kamu hukukunda, devlet egemenliğinin temel bir unsuru olan yargı yetkisi (jurisdiction), genel olarak ulusal toprakla yakından ilişkili olarak kabul edilmektedir.³⁷ Uluslararası insan hakları hukuku bakımından yargı yetkisinin kapsamı tartışmalıdır.³⁸ İnsan hakları hukukunda yargı yetkisi kavramının yalnızca bölgesel olmadığını, aynı zamanda devletlerin toprakları dışındaki kişiler üzerinde etkin kontrolü olması durumunu da kapsadığını ifade edebiliriz. Milanovic'in yaklaşımı ile,

“insan hakları anlaşmalarındaki yargı yetkisi kavramı, esas olarak bir devletin belirli bir bölge veya kişiler üzerinde sahip olduğu gerçek yetki ve kontrol sorunuyla ilgilidir. Bu bağlamda ‘yargı yetkisi’, yasal olarak kullanılıp kullanılmadığına bakılmaksızın, fiili güç anlamına gelir – ne daha fazlası, ne de daha azı.”³⁹

Genellikle, mültecilerin bir başka ülkeye girişleri için gerekli yasal dokümanlara sahip olmaları mümkün olamamaktadır. Sınır aşan hareketlilikte mülteciler geleneksel yolları izleyerek seyahat

36 Mehmet Semih Gemalmaz, *Ulusüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş* (6. bası, Legal 2007) 1520.

37 Seunghwan Kim, ‘Non-Refoulement and Extraterritorial Jurisdiction: State Sovereignty and Migration Controls at Sea in the European Context’ (2017) 30 *Leiden Journal of International Law* 51.

38 Literatürdeki ilgili tartışmaların detayları için lütfen bkz ibid 51-53.

39 Marko Milanovic, *Extraterritorial Application of Human Rights Treaties: Law, Principles, and Policy* (Oxford Scholarship Online 2011) 41.

edememektedirler. Bu yüzden de çoğunlukla mültecilerin insan kaçakçılarında başvurmaları ya da kendi çabaları sonucu kara ya da deniz yoluyla, hedeflenen ülkeye giriş yapmaya çalışmaları durumları ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, mültecilere yönelik müdahalede bulunan herhangi bir devlet aynı zamanda, mülteci üzerinde hakimiyeti ve dolayısıyla kontrolü olan devlettir. Bu anlayıştan yola çıkarak, insan hakları mahkemeleri ve yarı-yargı organları ya ev sahibi devletin bölgeye dayalı yargı yetkisini ya da mültecinin devletin veya görevlilerinin etkin kontrolüne girmesi halinde temasa dayalı yargı yetkisini değerlendirmektedirler. Her ne kadar uluslararası mülteci hukukunun ana öznesi mülteci ise de, bireyin mülteci olarak koruma elde edebilmesi için devlete veya ajanlarına yakın olması koşulu insan hakları mahkemeleri ve yarı-yargı organları tarafından bir yakınlık/temas şartı olarak kabul edilmektedir.⁴⁰

İleri sürülen fikri sağlamlaştırmak adına, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)⁴¹ madde 1 ile AİHM'nin bu konu üzerine yapmış olduğu değerlendirmesine başvurabiliriz. İnsan haklarına saygı yükümlülüğü üzerine inşa edilmiş olan madde 1'e göre, “[y]üksek Sözleşmeciler Tarafından kendi yetki alanları içinde bulunan herkesin, bu Sözleşme'nin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını sağlarlar.” AİHS madde 1 gereğince öngörülen yargı yetkisi bölgesel olsa da M.K. ve Diğerleri v. Polonya davasında⁴², AİHM Polonya'nın sınır kontrolü yapması neticesinde kişileri uluslararası korumadan mahrum bırakması durumunun onun bölgesel yargı yetkisine girdiği yorumunda bulunduğunu görmekteyiz. Ayrıca sınır aşan yargı yetkisinin, Hirsi Jamaa ve Diğerleri v. İtalya davası paragraf 74'te yer alan açıklama doğrultusunda, devletin yetkililerinin fiilen kişiler üzerinde etkinlik gösterdiği durumları da kapsadığını anlamaktayız:

“Devletin, kendi toprakları dışında faaliyet gösteren yetkilileri aracılığıyla bir birey üzerinde kontrol ve yetki kullandığı ve dolayısıyla yargı yetkisine sahip olduğu her durumda, Devlet, söz konusu bireyin durumuyla ilgili olan Sözleşme'nin I. Bölümü kapsamındaki hak ve özgürlüklerini korumak yükümlülüğü altındadır. Bu anlamda Mahkeme, Sözleşme haklarının “bölünebileceğini ve uyarlanabileceğini” kabul etmiştir.”⁴³

Hirsi Jamaa ve Diğerleri v. İtalya davasına konu olan olayda da yer aldığı üzere, günümüz dünyasında en çok karşılaşılan sınır adaletsizliği sorunu, devletlerin hakimiyet alanına girmiş olan mültecilere geri itme operasyonları ile cevap vermesinden doğmaktadır. Varılması hedeflenen devletin, mültecilerin sığınma başvurularını değerlendirmeksizin onları geri itmesi, çoğunlukla şiddet ve kötü muameleye varan bir tutumla gerçekleştirilmektedir, ve bu eylemler hukuka aykırıdır. Bunun temel sebebi ise, uluslararası hukuk kapsamında emredici kural olarak kabul edilen geri göndermeme ilkesinin, devletlere kişilerin sığınma taleplerini değerlendirme zorunluluğu getirmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Geri itme operasyonları, başta geri göndermeme ilkesinin ihlali olmak

40 Moria Paz, 'Between the Kingdom and the Desert Sun: Human Rights, Immigration, and Border Walls' (2016) 34 Berkeley Journal of International Law 1, 7.

41 İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi olarak değiştirilmiş) (AİHS), 11 ve 14 numaralı Protokollerle değiştirilmiş, 4 Kasım 1950, ETS 5.

42 *M K and Others v Poland* App nos 40503/17, 42902/17 and 43643/17 (ECtHR, 23 July 2020).

43 *Hirsi Jamaa ve Diğerleri v Italy* App no 27765/09 (ECtHR, 23 February 2012) para 74.

üzere, toplu sınır dışı etme yasağı ve yaşam hakkının⁴⁴ ihlali gibi hukuki sonuçlar çerçevesinde değerlendirilebilecek hak ihlallerine yol açmaktadır. Kişinin mülteci olmasının sebebi, zulüm nedeni olabilecek bir durumdan kaçmak olduğu için, onun sığınma talebinin dikkate alınmaksızın geri itilerek gönderilmesi, onarılamaz sonuçları beraberinde getirebilmektedir. Aynı zamanda, işkence veya kötü muamele yasağı ile çelişen boyutta, mültecilerin geri itilmesi gerçekleşir ise,⁴⁵ bu durumun da uluslararası suçlar kategorisinde irdelenmesi gerekmektedir.⁴⁶

Dolayısıyla, sığınma talebi ile gelmiş olan kişilere, her ne kadar söz konusu olan devletçe sığınmacı statüsü verilmesi zorunluluğu, devlet için hukuken bağlayıcı olarak kabul edilmese de, devletlerin geri göndermeme yükümlülüğü bu husustan bağımsız olarak değerlendirilmesi gereken bir teamül hukuku kuralıdır.⁴⁷ Devletlere yüklenen geri göndermeme sorumluluğunu devletlerin pozitif yükümlülükleri kapsamında da algılamak gerekir. Örneğin, AİHS madde 2 ve 3⁴⁸ dikkate alındığında, devletlerin ölümlerin, kötü muamele ve kaybolma iddialarının araştırılması yükümlülükleri ortaya çıkmaktadır.

Geri itme operasyonları örnekleri temel alındığında, bu eylemlerin organik yapısında, insan hayatını ve onurunu hiçeştiren, işkence boyutunda değerlendirilebilecek muameleler yatmaktadır. Dolayısıyla mültecilerin, sığınma taleplerini dahi göz önünde bulundurmaksızın, bir devletin bu kişileri güvenliklerini ve beden bütünlüklerini tehlikeye atması – örneğin çıplak arama yaptıktan ve kötü koşullar altında beklettikten sonra – açık denize ya da diğer bir ülkenin kara sınırına doğru itmesinin, herhangi bir hukuki düzenleme temelinde gerekçelendirilmesi/doğrulanması mümkün olamayacağı gibi, devletin kişilere yönelik pozitif yükümlülüklerini de yerine getirmemiş olduğu sonucunu yaratmaktadır.⁴⁹

Devam eden analiz, yukarıda sorulan ikinci soru ile ilişkilidir: devletin uluslararası hukuktan doğan sorumluluklarını yerine getirmemesi hali söz konusu olur ise, bu durumu nasıl değerlendirmeliyiz?

44 Yaşam hakkının uluslararası hukuktaki yerinin ve öneminin incelenmesi açısından bkz Safa Reisoglu, 'Right to Life' (1998) III Perceptions Journal of International Affairs <<http://sam.gov.tr/pdf/perceptions/Volume-III/december%201998-february%201999/SafaReisoglu.pdf>> accessed 31 March 2022.

45 Felipe González Morales, 'Report on Means to Address the Human Rights Impact of Pushbacks of Migrants on Land and at Sea' <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G21/106/33/PDF/G2110633.pdf?OpenElement>> accessed 18 September 2021.

46 Legal Centre Lesvos (n 11).

47 Sir Elihu Lauterpacht and Daniel Bethlehem, 'The Scope and Content of the Principle of Non – Refoulement' in UNHCR (eds) Refugee Protection in International Law: UNHCR's Global Consultations on International Protection (Cambridge University Press 2003) 87.

48 AİHS (n 41) madde 3 işkence yasağını düzenler. Buna göre "[h]iç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz."

49 Amnesty International (n 28).

2. Devletin kontrol alanında bulunan mültecilere karşı uluslararası hukuktan doğan sorumluluklarını yerine getirmemesi meselesi

Devletin mültecilere yönelik sorumluluğu konusu, farklı teorilere tabi tutularak irdelenebilir.⁵⁰ Örnek olarak deontolojik etik teorisine bakılabilir. Değinilen teori takip eden sıralı kurallar etrafında sorumluluk meselesini açıklamaktadır.

- Başkasına zarar verilemez. Garantör konumunda olan, başka bir kişiye zarar verirse, zarar gören tarafa karşı sorumluluk almalıdır.
- Sorumluluk tazminat ödenmesi ile gerçekleşir ya da başka bir yol ile karşılığı sağlanır.⁵¹

Ancak deontolojik etik, garantör/devlet için başkalarına zarar vermemek dışında başka bir sorumluluk belirlememektedir. Örneğin, başkaları için iyilik yapmak amacıyla bir yol seçmeyi veya ortak bir çıkar oluşturmaya yönelik çalışmayı talep etmemektedir. Bu nedenle deontolojik yaklaşımın, kişinin kendi hayatını – kimseye zarar vermeme – mottosu ile idame ettirmesi mantığı üzerine kurduğu düşünüldüğünde, bu anlayışın bencilliği veya bireyciliği teşvik ettiği ileri sürülmektedir.⁵²

Deontolojik yaklaşımı devletlerin mültecilere karşı olan sorumlulukları meselesine uygulayalım. Bu durumda, devletler tarafından mültecilere zarar vermemek düzleminde yol gösterilmesinin, mültecilere yine de zarar verebileceği sonucuna varabilmekteyiz. Örneğin, bir devlet mültecileri şiddet içermeyen bir şekilde geri iterse veya sığınma başvurularını mültecilere fiziksel olarak zarar vermeksizin dolaylı veya pasif yollarla kabul etmezse, yine de mülteciler için bu durum tehlikeli sonuçlara yol açabilmektedir. Dolayısıyla fiilen yıkıcı bir eylemde bulunmama durumu, mültecilere bir can simidi sunularak tamamlanmalıdır. Bu can simidi mülteciyi her türlü baskıdan, kendilerine yabancılaşmadan ve manipülasyondan kurtarmak amacıyla yapılmalıdır.⁵³ Öte yandan, kişilerin belli bir refah düzeyine ulaşmaları amacıyla, onlara yardım edilmesi yönünde bir kavrayışın olup olmaması gerekliliğini ahlaki açıdan da tartışabiliriz. Hatta, başka birine yardım etmek hususu, toplumlar boyutunda daha geniş bir düzlemde değerlendirilebilir. Bu noktada karar verilmesi gereken husus, dünyadaki tüm devletlerin zor durumdaki kişilere destek sağlamaları gibi, onlar için evrensel bir hedefin belirlenmesinin ne kadar gerçekçi olacaktır.⁵⁴

Anlaşılabacağı üzere, bazı devletleri veya tüm devletleri mültecileri korumak gibi bir hedefi gerçekleştirmeleri isteğiyle, onları bu yönde sorumlu kılmak hassas bir konudur. “[M]ümkün olan dünyaların en iyisinde”⁵⁵ sahip olduklarımıza sığınarak, sahip olmadıklarımızı göz ardı edebilir,

50 Jean-François Akandji-Kombe, 'Positive Obligations under the European Convention on Human Rights A Guide to the Implementation of the European Convention on Human Rights' 1-68 <<https://rm.coe.int/168007ff4d>> accessed 4 April 2022.

51 Paul Tiedemann, 'Are There Moral Duties toward Refugees? Considerations in Legal Ethics' (2021) 10 MDPI Laws 7-8.

52 ibid 8.

53 ibid 9.

54 ibid 13.

55 Voltaire, *Candide* (1759) <https://esgici.files.wordpress.com/2010/09/candide_voltaire1.pdf> accessed 3 November 2021.

böylelikle mevcut adaletsizlikleri ve koruyucu olmayan sığınma sistemlerini bile tolere edebiliriz. Öte yandan, sorumluluk kavramını sağlam bir zemine indirgeyen başka bir yolu da seçebiliriz – insan haklarını korumak ve saygı göstermek anlayışını sürdürmek için dünyada yaşayan her bireye sorumluluk yüklemek – gibi.⁵⁶

İdeal olan amaçlar bir yana, devletlerin uluslararası hukuk kapsamında mültecileri geri göndermeme ilkesine sadık kalmamaları bile, esasen onların mültecilere yönelik temel düzeyde yer alan sorumluluklarını yerine getirmekten kaçındıkları anlamına gelmektedir. Bu çerçevede, makalenin bir sonraki adımda ulaşmayı hedeflediği noktaya yönelmek gerekir: günümüz devletleri arasındaki güç dinamikleri içerisinde, AİHM'nin geçici tedbir kararları, devletlerin mültecilere karşı olan başta geri göndermeme yönündeki sorumluluklarını hatırlatmada ne kadar etkili olabilir? Bu soruyu, bir yapbozun parçaları benzetmesi yaparak, metaforik düzlemde yeniden formüle edebiliriz. AİHM, uluslararası mülteci hukuku rejimi içerisinde, sınır adaletinin sağlanması bakımından yapbozun parçalarını birleştirici ana rollerden birisine sahip midir? Devam eden tartışma bu sorunun ışığı altında ilerler.

III. GEÇİCİ TEDBİR KARARLARININ MÜLTECİLERİN KORUNMASINDAKİ ÖNEMİ

A. AİHM MAHKEME İÇTÜZÜĞÜ MADDE 39'UN SINIRLARININ ÇİZİLMESİ

AİHM'den geçici tedbir talep edilen davalar, AİHS bünyesinde tanınmış olan hak ve özgürlüklere temas eden, sonuçları itibari ile, ağır ve onarılamaz bir zarar doğması riskinin bulunduğu durumları ilgilendirir.⁵⁷ Örneğin, ülkesine geri gönderilirse hayatını kaybetmek (AİHS Madde 2), kötü muameleye maruz kalmak (AİHS Madde 3) veya ailesinden ayrılmak (AİHS Madde 8) gibi sonuçlar bu kapsamda işaret edilebilir.

Geçici tedbir kararını bir mekanizma olarak düşünebiliriz. Bu mekanizmanın amacı, AİHS bünyesinde bir hakkının ihlal edilmesi ve ihlal neticesinde ortaya çıkacak sonucun geri dönüşü olmayan hasara yol açması sonucu ile karşı karşıya kalacak olan kişinin uğrayacağı zararları önlemektir.⁵⁸

56 Guy S Goodwin-Gill, 'Concluding Comments: Revisiting the Principles of Protection for Migrants, Refugees and Other Displaced Persons, One Year On' [2021] Cornell International Law Journal <<https://cornellilj.org/wp-content/uploads/2021/10/Goodwin-Gill-online-essay-formatted.pdf>> accessed 3 November 2021.

57 *Mamatkulov and Askarov v Turkey* App no 46827/99, 46951/99 (ECtHR, 4 February 2005) para 104. AİHM genellikle, sığınma davalarında başvuru taleplerini AİHS'nin 2. ve 3. maddelerinde yer alan yaşam hakkı ile işkence yasağı ve insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye maruz kalmama hakkı ile ilgili olarak değerlendirmektedir. Bununla birlikte, madde 39'a, istisnai durumlarda, 4. madde (kölelik ve zorla çalıştırma yasağı) veya 8. Madde (özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı) kapsamındaki diğer hakları korumak için başvurulabileceği de belirtilmelidir. European Legal Network on Asylum (ELENA) and European Council on Refugees and Exiles (ECRE), 'Research on ECHR Rule 39 Interim Measures' <<http://madde14.org/images/b/b0/Ecrerule39.pdf>> accessed 10 March 2022.

58 Clara Burbano Herrera and Yves Haeck, 'Staying the Return of Aliens from Europe through Interim Measures: The Case-Law of the European Commission and the European Court of Human Rights' (2011) 13 European Journal of Migration and Law 31.

Geçici tedbir kararlarının çoğunluğu mevcut durumun kötüleşmemesi adına, devletin eylemi durdurması yönünde yönlendirici bir karakter içerirken, bir kısmı ise devletin belli bir yükümlülüğü yerine getirmesi gerekliliğini kapsamaktadır. Dolayısıyla, geçici tedbir kararı, devletlerin mağdura koruma sağlamak gibi olumlu eylemlerde bulunmasını veya dava uluslararası organ tarafından çözülene kadar bir infazı veya iadeyi geciktirerek bu yöndeki olumsuz eylemlerin bertaraf edilmesini amaçlamaktadır.⁵⁹ AİHM bahsi geçen hususu, takip eden şekilde özetler:

“[Madde 39], Mahkemenin başvuruyu gerektiği gibi incelemesini engelleyebilecek geri dönüşü olmayan durumlardan kaçınmada ve uygun olduğunda başvurucuya Sözleşme’de ileri sürülen haklardan pratik ve etkili bir şekilde yararlanmasını sağlamada hayati bir rol [oynar].”⁶⁰

Örneğin, mültecilerin geri itilmesinin durdurulması yönünde AİHM geçici tedbir kararı verebilir. Bu karar, mültecilerin içerisinde buldukları mevcut durumun daha da kötüleşmemesi adına – devletin devam eden eylemini yapmamasının – sağlanması amacıyla yönelik olarak değerlendirilmelidir. Örneğin, AİHM F.G. v. İsveç davası, paragraf 110’da geri itme eylemlerini de içerir, sınır dışı etme meselesi ile ilgili olarak takip eden ilkeyi ortaya koymaktadır:

“Sınır dışı etme bağlamında, söz konusu kişinin sınır dışı edilmesi halinde, hedef ülkede bir ölüm cezası, işkence veya insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya ceza riskiyle karşı karşıya kalacağına inanmak için önemli nedenler varsa, 2. ve 3. maddeler, taraf devletin bu kişiyi sınır dışı etmemesi gerektiğini belirtir.”⁶¹

Hazır yeri gelmişken buraya not düşmeliyiz. Mültecilerin geri gönderilmesi riskini içeren durumlar için geçici tedbir kararlarının değerlendirilmesi meselesi yeni değildir. Örneğin, 1976 senesinde, 199 çocuğun Vietnam’a sınır dışı edilmesini içeren Becker v. Danimarka davası geri gönderme ve geçici tedbir kararı ilişkisi bünyesine oturtulabilecek olan bir yapıya sahiptir. Döneminde, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’nun, Danimarka devletinden, mevcut yargılamanın yürütülmesine zarar verebilecek hiçbir adım atmamasını ve yargılamayı beklerken çocukların gönderilmesi yönünde vermesi söz konusu olabilecek herhangi bir nihai kararını da ertelemesini talep ettiğini görmekteyiz.⁶²

AİHM aynı şekilde, sığınma talebinde bulunan kişilerin, geri gönderilmesi halinde politik, etnik veya dini sebepler dolayısıyla zulümle karşılaşabileceklerini değerlendirmesi halinde, geçici tedbir

59 Helene Legeay, Carla Ferstman, and Diego Rodriguez-Pinzon, ‘Panel I: The Use of Interim Measures by the Committee against Torture: Towards a Comprehensive Instrument for the Protection of Victims and Witnesses in Torture Cases’ (2013) 20 Human Rights Brief 4, 1-10.

60 *Mamatkulov and Askarov v Turkey* (n 57) para 125.

61 *FG v İsveç* App no 43611/11 (ECtHR, 16 January 2014) para 110.

62 *Henning Becker v Denmark* App no 7011/75 (ECommHR, 3 November 1975) <<https://www.refworld.org/cases,COECOMMHR,3ae6b7058.html>> accessed 4 April 2022.

Detaylı analiz için bkz Eva Rieter, *Preventing Irreparable Harm Provisional Measures in International Human Rights Adjudication* (Antwerp/Oxford: Intersentia 2010) 271.

kararı vermektedir.⁶³ Bu hallerde, AİHM, söz konusu devletten, başvuranın temel haklarının ihlali konusunda gerçek bir risk altında olabileceği başka bir ülkeye ya da kendi ülkesine geri gönderilmesi kararının uygulanmamasını talep etmektedir. Bu kapsamda, madde 39 aracılığı ile başvuru sahiplerinin davaları AİHM önünde görülmeden önce, AİHS'den doğan haklarının olası ihlaline neden oluşturan devletin eylemlerinin durdurulması gerçekleşmiş olmaktadır.⁶⁴

Yukarıda verilen ön bilgi üzerine, AİHM'in, Mahkeme İçtüzüğü madde 39'da yer alan geçici tedbir kararını nasıl ve ne kapsamda verdiği sorularını yanıtlamalıyız.

İlk adımda, AİHM Mahkeme İçtüzüğü madde 39'da yer alan düzenlemeye bakalım:

“1.Daire veya gerektiği takdirde, Bölüm Başkanı ya da işbu maddenin 4. fıkrası uyarınca görevlendirilen nöbetçi bir hâkim, taraflardan birinin ya da ilgili başka bir kişinin talebi üzerine veya resen, tarafların menfaati ya da yargılamanın uygun bir şekilde yürütülmesi için alınması gerektiğini düşündükleri ihtiyati tedbirleri taraflara bildirebilmektedirler.

2.Gerektiği takdirde, Bakanlar Komitesi, bir davada alınan tedbirlerden derhal haberdar edilmektedir.

3.Daire ya da gerektiği takdirde, Bölüm Başkanı veya işbu maddenin 4. fıkrası uyarınca görevlendirilen nöbetçi bir hâkim, tarafları, bildirilen ihtiyati tedbirlerin uygulanmasına ilişkin her türlü sorun hakkında kendilerine bilgiler sunmaya davet edebilmektedir.

4.Mahkeme Başkanı, ihtiyati tedbir talepleri konusunda karar vermek üzere Bölüm Başkan Yardımcılarını nöbetçi hâkimler olarak görevlendirebilmektedir.”⁶⁵

Madde 39 düzenlemesinden hareketle, AİHM'nin ihtiyati tedbir kararı alabilmesi için birtakım şartların gerçekleşmiş olması gerekir. Bu şartlar, İçtüzüğün 39. maddesinin kendi metninde bulunmamakta, ancak AİHM tarafından içtihatları aracılığıyla tesis edilmiş bulunmaktadır.

AİHM'nin ihtiyati tedbir kararı verme kriterleri, Mahkeme içtihatlarıyla birlikte takip eden şekildedir: a) ciddi nitelikte onarılamaz bir zarar tehdidi olmalıdır; b) zarar yakın olmalıdır; c) ilk bakışta, kişinin ülkeden çıkarılmasının, AİHS'yi ihlal edeceğine dair tartışılabilir bir durum olmalıdır.⁶⁶ Bahsi geçen durumlar içerisinde olan kişinin kendisi ya da temsilcisi ihtiyati tedbir kararının alınması için başvuruda bulunabilir. Ancak bahsi geçen şartların varlığı, AİHM'nin hemen geçici tedbir kararı vermesi için yeterli değildir. Bunun için, bir takım usule dayalı kuralların başvuru için izlenmiş olması da gereklidir. Öncelikle, geçici tedbir kararının verilebilmesi için ilgili devletin iç hukuk yolları ile mevcut meselenin çözümünün mümkün olmaması aranmaktadır. Kişinin, AİHS

63 *Abdollahi v Türkiye* App no 23980/08 (ECtHR, 3 November 2009); *MA v Switzerland* App no 52589/13 (ECtHR, 18 November 2014).

64 ELENA and ECRE (n 57) 13.

65 Mahkeme Yazı İşleri Müdürlüğü, 'Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Mahkeme İç Tüzüğü' (Council of Europe, Ocak 2020) <https://www.echr.coe.int/documents/rules_court_tur.pdf>accessed 10 March 2022.

66 ELENA and ECRE (n 57) 14.

bünyesinde bir hakkının ihlal edilmesi olasılığının yanı sıra, iç hukuk yollarınca işlenen ya da işletilmeyen/işletilmemiş olan sürecin tespiti de önemlidir.

Ayrıca talepler, gerekli tüm destekleyici belgelerle birlikte yapılmalıdır. Özellikle ilgili yerel mahkeme veya diğer kararlar ile başvuranın iddialarını doğruladığı düşünülen diğer materyallerin başvuruya ilâştirilmiş olması gereklidir.⁶⁷ Geçici tedbir talebi, tedbir uygulanmadığı takdirde başvuranın maruz kalacağı tehlikeyi çok büyük ölçüde (very prima facie) gösteren kanıtlarla desteklenen bir biçimde sunulmalıdır. Bu, davanın kabul edilebilirlik aşamasında (admissibility criteria), AİHM tarafından gözetilen ispat seviyesinden daha düşük bir eşiktir diyebiliriz. Çünkü, burada önemli olan, başvuranın durumunu farklı kılan özel bir durumun olduğunun kanıtlanmasıdır.⁶⁸ Öte yandan, grup halinde zulüm olduğunda, başvuranın, durumunu farklı kılan özel bir halin olduğunu göstermesine gerek yoktur. AİHM, bütün bir azınlığı ilgilendiren büyük çaplı ihlallerde, daha fazla özel ayırt edici haller araştırmasının yapılmasına gerek olmadığını belirtir.⁶⁹ Madde 39 geçici tedbir talebine, AİHS'in 34. maddesi uyarınca, AİHM'ye yapılan tam bir başvuru eşlik etmesi veya geçici tedbir talebinin yapılan başvuruyu takip etmesi beklenir. Tam başvuru yapılmaması söz konusu olur ise, tedbir kaldırılır.⁷⁰

Geçici tedbir talepleri, normalde nihai ulusal kararın alınmasından sonra mümkün olan en kısa sürede yapılmalıdır. Nihai ulusal kararın yakın tarihli olduğu ve özellikle iade veya sınır dışı etme davalarında derhal uygulama riskinin bulunduğu durumlarda, başvuru sahipleri ve temsilcileri, bu kararı beklemeden geçici tedbir taleplerini sunmalıdırlar.⁷¹ Yapılan başvuruda, başvuru sahibinin, AİHS'ye aykırı olarak onarılamaz bir zarar riskiyle karşı karşıya olduğunu kanıtlaması aranır. Bunun için başvuranın olaya ilişkin iddialarına, mümkünse, belgeye dayalı kanıtlar eşlik etmelidir. Yalnızca başvuranın korkusunun ifade edilmesi nadiren yeterli kanıt olarak kabul edilir. AİHM, iddia edilen onarılamaz zarar riskinin gerçek olup olmadığını değerlendirirken, başvuran tarafından sunulan gerçeklerin güvenilirliği, ülkedeki genel durum ve ilgili olduğu durumlarda BMMYK'nın olaya müdahillliği de dahil olmak üzere bir dizi olgu ve koşulu dikkate alır.⁷²

Bu noktada vurgulanması gereken bir husus vardır. AİHM geçici tedbir kararı verirken, gerekçesinde, geniş ve muğlak tabirler de kullanmamalıdır. Aksi halde, bu durum devletler üzerinde tedbirlere uyma konusunda isteksizlik ya da bahsi geçen muğlak alanlara dayanarak tedbir kararını ifa etmeme durumunu yaratabilir.⁷³ Bunun yanı sıra, tedbir kararı verilebilmesi için, gündem konusu olan hadisenin acillik gerektirmesi ve geri dönüşü olmayacak bir hasara yol açabilecek nitelikte olması aranır.

67 'Rules of Court Practice Directions Requests for Interim Measures' (European Court of Human Rights) 55 <https://www.echr.coe.int/Documents/PD_interim_measures_ENG.pdf> accessed 11 March 2022.

68 Herrera and Haec (n 58) 33.

69 *Salah Sheekh v the Netherlands* App no 1948/04 (ECtHR, 23 May 2007) para 148

70 UNHCR, 'Toolkit on How To Request Interim Measures Under Rule 39 of the Rules of The European Court Of Human Rights For Persons in Need of International Protection' (UNHCR Representation to the European Institutions in Strasbourg, 2009) 10 <<https://www.refworld.org/pdfid/4f8e8f982.pdf>> accessed 11 March 2022.

71 'Rules of Court Practice Directions Requests for Interim Measures' (n 67) 56.

72 UNHCR, 'Toolkit on How to Request Interim Measures Under Rule 39 of the Rules of The European Court of Human Rights for Persons in Need of International Protection' (n 70).

73 *Aleksanyan v Russia* App no 46468/06 (ECtHR, 22 December 2008) para 223.

Geçici tedbir kararlarının harekete geçirilmesi için aranan koşulların bir adım ilerisinde, AİHM tarafından bu yönde verilen kararların, uygulamadaki işlerliğini de incelemeliyiz. Bahsi geçen etkililik, devletlerin – AİHM'nin kararına uyup uymadıkları ve bu kararlara uymak zorunda olup olmadıkları – denklemi üzerinden, takip eden şekilde açıklanabilir.

B. AİHM MAHKEME İÇTÜZÜĞÜ MADDE 39'UN UYGULAMADAKİ YERİ

Geçici tedbirler AİHS metni yerine, yalnızca Mahkeme İçtüzüğünde düzenlenmiş olsa da devletler bu yönde verilen kararlara uymakla yükümlüdür. AİHM'nin iki Büyük Daire kararı, AİHM'ye, özellikle AİHS'nin 34. maddesine dayanarak bu yükümlülüğü netleştirme fırsatı vermiştir.⁷⁴ İstisnai olarak gerekçelendirilmemişse, geçici tedbir kararlarına uyulmaması AİHS'nin 34. maddesinin ihlaline yol açar. AİHM bahsi geçen bağlayıcılığı takip eden şekilde ifade eder:

“Aynı durum, 39. maddede öngörülen geçici tedbirlere uyulması konusunda da geçerlidir, çünkü bu tür tedbirler Mahkeme tarafından bireysel başvuru hakkının etkinliğini sağlamak amacıyla belirtilmiştir...Dolayısıyla, bir Sözleşmeci Devletin makamları, Mahkeme tarafından belirtilen tedbire uymak için makul olarak atılabilecek tüm adımları atmazlarsa, Madde 34 ihlal edilmiş olacaktır.”⁷⁵

Öte yandan, ulusal üstü bir mahkeme tarafından verilmiş olan geçici tedbir kararına, söz konusu devletin uyma zorunluluğu olup olmadığı meselesi klasik uluslararası hukuk teorisi çerçevesinde de yeniden sorgulanabilir. Schachter ve Pasqualucci'nin fikirlerini harmanlar isek, devletlerin bağımsızlık hakları ile geçici tedbirlerin uygulanması zorunluluğunun kesişim noktasını yorumlayabiliriz. Klasik görüşe göre, uluslararası hukuk, devletin gönüllü iradesi üzerinden yürür. Devlet bir antlaşmayı onaylaması veya gelişen bir uluslararası hukuk ilkesine ısrarla itiraz etmemesi halinde egemenliğinin belirli bir yönünden vazgeçmiş olmaktadır. Fakat, klasik görüş bu durumda devletin yalnızca anlaşmanın açık hükümlerine bağlı olduğunu belirtir. Dolayısıyla devletin açıkça kabul ettiğinden daha fazla yükümlülük altına girmemesi durumu söz konusudur. Devam eden fikir aracılığı ile, geçici tedbire ilişkin bir kararın alınması ve uygulanması gerekliliğinin devlete bildirilmesi halinde, devlet bu yönde bir zorunluluğun kurucu belgede yer almadığını ve dolayısıyla bağlayıcı olmadığını ileri sürebilir. AİHM düzleminde, AİHM Mahkeme İçtüzüğü bünyesinde, geçici tedbir kararının bağlayıcı olduğuna ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak, yukarıda da belirtildiği üzere, AİHM'nin yaşayan sözleşme mantığı ile, geçici koruma tedbir kararlarının devletler üzerinde bağlayıcı olduğu yönünde günümüzde kabulü söz konusudur.⁷⁶ Bu kabulün gerekliliği uluslararası insan hakları hukukunun varlık nedeninde yatar: uluslararası insan hakları hukukunun amacı,

74 *Mamatkulov and Askarov v Turkey* (n 57); *Paladi v Moldova Cumhuriyeti* App no 39806/05 (ECtHR, 10 March 2009). Ayrıca bkz Press Unit, 'Factsheet – Interim Measures' (European Court of Human Rights, Mart 2020), 10 <<https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/144.202.0205931Geçici%20Tedbirler.pdf>> accessed 15 March 2022.

75 *Paladi v Moldova Cumhuriyeti* (n 74) para 88.

76 Jo M Pasqualucci, 'Interim Measures in International Human Rights: Evolution and Harmonization' (2005) 38 *Vanderbilt Journal of Transnational Law* 1, 6. Ayrıca bkz Oscar Schachter, *International Law in Theory and Practice (Developments in International Law)* (Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff 1991) 10.

bireyleri, devletin gücünü kötüye kullanmasından veya devletin, devlet içindeki kuruluşlar veya kişiler tarafından güçlerini kötüye kullanmalarını engellemedeki başarısızlığından korumaktır.⁷⁷

Geçici tedbir kararlarının bağlayıcılığı ve önemi bağlamında, AİHM'nin uygulamada geçici tedbir kararlarını, mülteciler ve sınır dışı etme örneklendirmelerinde nasıl değerlendirmiş olduğunu, bu kararların sonuçları ile birlikte devam eden kısım ortaya koymaktadır.

C. GEÇİCİ TEDBİR KARARLARININ ALINMASI VE UYGULANMASI ÖRNEKLERİ

AİHM'nin geçici tedbir kararı vermesi örnekleri ile nadiren karşılaştığı söylenemez. Örneğin, 20 Ağustos ve 3 Aralık 2021 tarihleri arasında AİHM, toplam 198 başvuran tarafından getirilen taleplerin 47'si hakkında geçici tedbir uygulanmasını işleme koymuştur. Taleplerin 13'ü 20 Ağustos-31 Ekim 2021 tarihleri arasında, 34'ü ise kasım ve aralık aylarında uygulanmıştır. Bu taleplerin kırk dördü Polonya'ya, biri Litvanya'ya ve ikisi Letonya'ya karşı yapılmıştır.⁷⁸

AİHM, geri itme operasyonlarını AİHS Ek Protokol No 4 madde 4 altında düzenlenmiş olan yabancıların toplu olarak sınır dışı edilmesi yasağı dahilinde dikkate almaktadır. Toplu sınır dışı etme yasağı, yalnızca söz konusu devletin bölgesel yargı yetkisi kapsamında değil, devletin ülke sınırları dışındaki alanlarında da etkindir.⁷⁹ Örneğin, Hirsi Jamaa ve diğ erleri v. İtalya davasında AİHM, mültecilerin İtalya'dan Libya'ya geri itilmeleri durumuna ilişkin değerlendirmesinde, geri gönderme yasağının bir devletin topraklarıyla sınırlı olmadığını, aynı zamanda açık denizlerde meydana gelen faaliyetler de dahil olmak üzere ülke toprakları dışında gerçekleşen eylemler için de geçerli olduğunu belirtmektedir.⁸⁰

Buradan hareketle, aşağıdaki paragraflarda, mültecilerin ilgili devletçe geri itilmesi olaylarını kapsayan geçici tedbir karar örneklerine değ inilerek, AİHM'nin vurguladığı noktalara, hangi durumların gerçekleşmiş olması halinde tedbir kararı aldığına, ve tedbir kararlarını hangi koşullarda uzatıp, kaldırdığına bakılmaktadır.

77 ibid 7.

78 Registrar of the Court, 'Requests for Interim Measures Concerning the Situation at the Borders with Belarus' (December 2021) 1 <<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:LcHnO9XIC7QJ:https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/%3Flibrary%3DDECHR%26id%3D003.720.2976-9785391%26filename%3DRequests%2520for%2520interim%2520measures%2520concerning%2520the%2520situation%2520at%2520the%2520Polish-Belarusian%2520border.pdf+%&cd=1&hl=pl&ct=clnk&gl=pl&client=safari>> accessed 18 March 2022.

79 Uluslararası insan hakları hukuku belgeleri, bir kişinin devletin topraklarında ikamet etmesi veya o devletin yargı yetkisine tabi olması halinde geçerlidir. Yargı ve yarı yargı organları, devletin yargı yetkisinin, bir devletin bireyleri veya belirli bir alan üzerinde *etkili kontrolü* olduğu tüm davaları kapsadığını kabul etmektedir. Solon Solomon, 'Migrant Boats on the High Seas and Their Interception through Psychologically Coercive Measures: Is There a Case to Extraterritorially Apply Human Rights Law?' (2019) 37 Netherlands Quarterly of Human Rights 1, 41.

AİHM, *Hirsi Jamaa ve Diğ erleri v İtalya* davasında takip eden tespitte bulunmuştur: "Devlet bireyin durumuyla ilgili olarak onun [insan haklarını] güvence altına almak yükümlülüğ ü altındadır." *Hirsi Jamaa and Others v Italy* (n 43) para 132.

80 *Hirsi Jamaa and Others v Italy* (n 43) para 64, 81-82.

İlk olarak geçici tedbir kararlarının verilmiş olduğu iki davaya değinelim. 25 Ağustos 2021 tarihinde, AİHM iki davaya ilişkin geçici tedbir kararı vermiştir. Bunlardan ilki, R.A. ve Diğerleri v. Polonya davası, diğeri ise; H.M.M. ve Diğerleri v. Letonya davasıdır.⁸¹ AİHM, uygulanmasına karar verilen tedbirlerin geçerliliğinin 15 Eylül 2021 tarihinde sona ereceğini belirtmiştir. AİHM, Polonya ve Letonya makamlarının sınırda bekleddikleri mültecilere yiyecek, su, giysi ve yeterli tıbbi bakım sağlaması; mümkünse geçici barınak temin etmeleri gerektiğini belirtmiştir. Not olarak, AİHM'nin değindiği zorunluluk, devletlerin egemenlik haklarının ihlal edilebileceği yönündeki bir değerlendirme ile de bağdaştırılmamalıdır. Nitekim, AİHM de vermiş olduğu kararda, devletlerin sınırında bekleyenlere insani yardımda bulunmasının, onların egemenlik haklarını kısıtlamayacağını hatırlatır. Ancak daha sonra Polonyalı yetkililer, AİHM tarafından verilen karardaki geçici tedbirleri uygulamamış, soğuk hava şartları altında sınırda bekleyen insanların sığınma taleplerini değerlendirmemişlerdir.⁸² H.M.M. ve Diğerleri v. Letonya davasına ilişkin olarak da, 15 Eylül 2021 tarihinde AİHM, geçici tedbir kararının uygulanmasına son verilmesine karar vermiştir. AİHM'nin belirttiği üzere, grupta bulunan toplam 11 kişi (altı yetişkin ve beş çocuk), başta sağlık sorunları olmak üzere insani nedenlerle ve bazılarının reşit olmaması sebebiyle, Letonya topraklarına kabul edilmişlerdir. Diğer başvuranlar artık sınır bölgesinde veya yakınında bulunmamaktadırlar.

M.K. ve Diğerleri v. Polonya⁸³ davasında AİHM, sınır kapısına geldiklerinde sığınma başvurusunda bulunmalarına izin verilmeyen ve zincirleme olarak kendi ülkelerine geri gönderilme riskiyle karşı karşıya olan başvuranların durumunu incelemiştir. AİHM bu dava kapsamında, İttüzüğün 39. maddesi uyarınca geçici tedbir kararının verilmesi gerekliliğini takip eden hususlara dayandırmıştır: başvuranın bir Rus vatandaşı olarak Belarus devletinden uluslararası koruma başvurusunda bulunmak imkanının olmaması; Çeçenya'ya sınır dışı edilme riski altında olması; ve orada işkence veya diğeri insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleler ile karşı karşıya kalacak olması. 8 Haziran 2017 tarihinde, saat 10.52'de AİHM (görev hâkimi), Polonya Hükümeti'ne başvuranın 23 Haziran 2017 tarihine kadar Belarus'a gönderilmemesi gerektiğini belirterek, Mahkeme İttüzüğü'nün 39. maddesinin uygulanmasına karar vermiştir. Bahsi geçen karar, planlanan sınır dışı etme zamanından önce, Polonya hükümetine bildirilmiştir. Bununla birlikte, başvuran saat 11.25'te, yine de Belarus'a

81 Bahsi geçen davalara ilişkin değerlendirmeler AİHM tarafından yayımlanmış olan basın açıklamasında yer alan bilgiler ışığında yapılmıştır. Detaylar için bkz Registrar of the European Court of Human Rights, 'Court Indicates Interim Measures in Respect of Iraqi and Afghan Nationals at Belarusian Border with Latvia and Poland' <<https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003.713.4761-9667819&filename=Notification%20and%20application%20of%20interim%20measures%20in%20the%20case%20R.A.%20and%20Others%20v.%20Poland%20lodged%20by%2032%20Afghans.pdf>> accessed 4 April 2022.

82 Polonya Hükümeti Mahkeme'nin vermiş olduğu ilgili geçici tedbir kararına ilişkin takip eden açıklamayı yapmıştır: "Polonya Mahkeme'nin vermiş olduğu kararın insani yönünü anlasa da komşu ülkenin bütünlüğünü ihlal edemez. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, bir taraf devletin yargı yetkisi dahilinde geçerlidir; ancak Belarus imzacı devlet değildir. Belarus tarafının rızası olmadan Belarus Cumhuriyeti topraklarında kalan kişilere karşı Polonya Cumhuriyeti topraklarından alınan herhangi bir eylem, Belarus topraklarında gerçekleştirilen müdahale teşkil edecektir. Bu nedenle, Sınır Muhafız memurları, yabancıların topraklara temaslarına izin veremez veya malların ve ticari malların sınırdan düzensiz bir şekilde geçişine neden olamaz." Republic of Poland Ministry of the Interior and Administration, 'Poland Provided the ECHR with Its Position on the Order for Interim Measures' (30 September 2021) <<https://www.gov.pl/web/mswia-en/poland-provided-the-echr-with-its-position-on-the-order-for-interim-measures>> accessed 4 April 2022.

83 *MK and Others v Polonya* App no 40503/17, 42902/17 and 43643/17 (ECtHR, 23 July 2020).

iade edilmiştir.⁸⁴ Dolayısıyla davalı devlet, 34. madde kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmemiştir.

Kebe ve Diğerleri v. Ukrayna davasında da, geçici tedbir kararının uygulanma nedenlerinin AİHM tarafından açıklandığını görürüz. 2 Mart 2012 tarihinde, başvuranlar adına hareket eden Z., AİHM'ye, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 39. maddesi uyarınca geçici tedbir uygulanması talebinde bulunmuştur. Z., geri gönderilmek üzere bindirildikleri geminin rotasının Suudi Arabistan olma riskinin bulunduğunu belirtmiştir. Z., Suudi Arabistan yetkililerinin başvuranları kötü muamele ile karşı karşıya kalacakları menşe ülkelerine zorla geri göndermeleri yönünde karar alacaklarına ilişkin gerçek bir risk söz konusu olduğunu ileri sürmüştür. Bu sebeple, başvuranlar, AİHM'den Ukrayna Hükümeti'nin, onların gemiyi terk etmesi, bir avukata ve iltica prosedürüne erişimlerine izin vermesi için karar almasını talep etmişlerdir. Aynı gün AİHM geçici tedbir kararı verilmesi talebini kabul etmiştir.⁸⁵

Benzer bir sonuca AİHM D.A. ve Diğerleri v. Polonya davasında da erişmiştir.⁸⁶ Bahsi geçen davada, başvuranlar 14 ve 18 Temmuz 2017 tarihleri arasında üç kez Terespol'deki Polonya-Belarus sınır kapısına seyahat etmişlerdir. Başvurucular, her defasında, şiddetli silahlı çatışmanın sürdüğü Suriye'den geldiklerini belirtmişler ve uluslararası koruma başvurusunda bulunmak istediklerini açıkça ifade etmişlerdir. Başvuranların Terespol sınır kapısına geldikleri tüm durumlar için, Polonya'ya girişlerine izin veren herhangi bir belgeye sahip olmadıkları ve yalnızca ekonomik nedenlerle göç etmeye çalıştıkları gerekçeleriyle, Polonya sınırından uzaklaştırılmaları yönünde idari karar alınmıştır. Sınır muhafızları görevlileri tarafından Lehçe hazırlanan ve başvuranlar tarafından imzalanmayan resmi belgelerde, başvuranların zulüm riski altında olduklarını belirtmelerinin yanı sıra, ekonomik veya kişisel nedenlerle (özellikle Avrupa'da yaşayan ailelerine katılmak veya Belarus dışında profesyonel kariyer yapmak için) göç etmeye çalıştıklarını söyledikleri kaydedilmiştir. 20 Temmuz 2017 tarihinde, başvuranlar Terespol'deki sınır kapısına geldiklerinde, temsilcileri Mahkeme İçtüzüğü'nün 39. maddesi uyarınca başvuranların Belarus'a sınır dışı edilmesinin önlenmesini talep etmiştir. 20 Temmuz 2017 günü, saat 10.08'de AİHM görev hâkimi, başvuranların 3 Ağustos 2017 tarihine kadar Belarus'a gönderilmemesi gerektiğini belirterek, Mahkeme İçtüzüğü'nün 39. maddesinin uygulanmasına karar vermiş ve bu karar planlanan sınır dışı etme zamanından önce Hükümete bildirilmiştir. Fakat başvuranlar, saat 11.25'te yine de Belarus'a geri gönderilmişlerdir. 21 Temmuz 2017 tarihinde başvuranlar, yanlarında AİHM'nin geçici tedbir kararına ilişkin kararını bildiren mektubun bir kopyası ile Terespol'deki sınır kontrol noktasına geri dönmüşlerdir. Başvuranlar, sınır muhafızlarının uluslararası koruma taleplerini görmezden gelen tutumları ile karşılaştıklarından, görüşmenin seyrini cep telefonlarına kaydetmeye çalıştıklarını da iddia etmişlerdir. Ancak yine iddia edildiği üzere, görüşmeyi yapan görevliler bunu fark edince, başvuruçuların telefonlarını almışlar ve kayıtları silmişlerdir. Ardından, başvuranlar tekrar Belarus'a geri gönderilmişlerdir. 21 Temmuz 2017'de Hükümet, AİHM'den, İçtüzüğün 39. maddesinde belirtilen geçici tedbire ilişkin kararını yeniden gözden geçirmesini talep etmiştir. Hükümet, başvuranların hiçbir zaman uluslararası koruma

84 ibid para 15 ve 16

85 *Kebe and Others v Ukrayna* App no 12552/12 (ECtHR, 12 January 2017) para 24-25.

86 *DA and Others v Polonya* App no 51246/17 (ECtHR, 8 July 2021) para 5-27.

talep etmediklerini ve böyle bir koruma için herhangi bir gerekçe göstermediklerini ileri sürmüştür. 3 Ağustos 2017'de AİHM görev hâkimi, geçici tedbirin 8 Eylül 2017'ye kadar uzatılmasına karar vermiştir. Buna göre, AİHM sığınma başvurularının incelenmesini bekleyen başvuru sahiplerinin Belarus'a geri gönderilmemesi gerektiğini bildirmiştir. 7 Eylül 2017 tarihinde AİHM görev hâkimi geçici tedbirin bir sonraki bildirimine kadar uzatılmasına karar vermiştir. 20 Ekim 2017 tarihinde, Hükümet, davanın kabul edilebilirliği ve esasına ilişkin görüşlerini sunarken, AİHM'den geçici tedbiri kaldırmasını tekrar talep etmiştir. 22 Şubat 2018'de Bölüm Başkanı bu talebi reddetmiştir.

A.S. ve Diğerleri v. Litvanya⁸⁷ davasında da AİHM, geçici tedbir kararını beş Afgan uyruklu lehine, 8 Ağustos 2021 tarihinden 29 Eylül 2021 tarihine kadar uygulanmak üzere almıştır. Fakat AİHM, 29 Eylül 2021 tarihli kararında, Belarus-Litvanya sınırında kalmış olan beş Afgan mülteci hakkında, 8 Ağustos tarihli geçici tedbir kararının uygulanmasının devam etmemesine karar vermiştir. Çünkü, başvuruların halihazırda Litvanya topraklarında bulunmaları durumu göz önünde bulundurulmuş ve Litvanya Hükümeti de, sığınma talepleri incelenene kadar başvurucuları Litvanya'dan sınır dışı etmeyeceklerine dair AİHM'ye güvence vermiştir.

Yukarıda yer alan örnekler, AİHM'nin geçici tedbir kararlarını nasıl ve hangi durumlarda aldığını ortaya koyar. Fakat AİHM'nin geçici tedbir kararı alması sürecine ilişkin durum üzerine bir tespit yapılması da gereklidir. İlk olarak, AİHM'nin geçici tedbir kararı verebilmesi için aranan yasal şartları göz önünde bulundurduğumuzda, AİHM'nin bu şartları sıkı bir şekilde değerlendirmesi fiilen acil müdahale gerektiren durumlarda, kişilerin hali hazırda mevcut olan mağduriyetlerini arttıran bir etkiye neden olabilir. Örneğin, AİHM tarafından yayımlanan geçici tedbir kararının uygulanması şartlarını içeren yönergede takip eden ifade yer alır: "*Mahkeme İç Tüzüğü'nün 39. maddesi uyarınca geçici tedbir talebinde bulunan başvuru sahipleri veya kanuni temsilcileri aşağıda belirtilen gerekliliklere uygunluk göstermelidir.*"⁸⁸ Bahsi geçen uygunluk kriterleri, makalenin yukarıda yer alan ilgili bölümlerinde açıklandığı üzere, başvuruya eşlik eden bilgiler, başvurunun faks ya da mektup ile AİHM'ye ulaştırılması, başvuru zamanının en kısa sürede olacak şekilde gözetilmesi, iç hukuk yollarının tüketilmiş olması başlıkları altında değerlendirilebilir.⁸⁹ Bu durumda, yapılacak olan geçici tedbir kararı alınması yönündeki başvuru, şekli şartlardan birisine uygunluk göstermez ise, bu durum AİHM'nin başvuru değerlendirilmeye almaması anlamına gelebilir.

Mann, AİHM'nin AİHS 3. madde bağlamında geçici tedbir kararı vermesine ilişkin yaptığı bir incelemede, başvuranın sınır dışı edilmesi durumunda insanlık dışı muamele tehdidi ile karşı karşıya kalabileceğine dair somut kanıt sunulmasında ısrar etmemesi gerektiği yönünde bir analiz ortaya koyar.⁹⁰ Mann'ın eleştiri getirdiği nokta, mültecilerin pratikte mahkemeye istenilen kanıtları sağlayıp

87 Registrar of the European Court of Human Rights, 'Court Indicates Interim Measure in Respect of Afghan Nationals at the Lithuanian Belarusian Border' <<https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003.711.3024-9633156&filename=Interim%20measures%20Lithuanian-Belarus%20border.pdf>> accessed 4 April 2022.

88 'Rules of Court Practice Directions Requests for Interim Measures' (n 67) 55.

89 ibid 55-56.

90 Itamar Mann, 'A Lost Opportunity for Border Justice at the European Court of Human Rights' (*EJIL: Talk! Blog of the European Journal of International Law*, February 2022) <<https://www.ejiltalk.org/a-lost-opportunity-for-border-justice-at-the-european-court-of-human-rights/>> accessed 18 March 2022.

sağlayamamaları üzerinde durulması halinde, madde 39 kapsamındaki geçici tedbir kararlarının uygulamada işlevsiz hale gelebileceği üzerinedir. Aynı düzlemde, Eleftheriadis, sınırda gerçekleşen, geri itme eyleminin kanuna aykırılık kapsamında başlı başına bir ihlal olduğunu ekler. Dolayısıyla, kişinin hukuka aykırı eylemin gerçekleştiğinin iddia edildiği bölgede bulunduğunu kanıtlaması dışında başka bir kanıtı ihtiyaç duyulmaması gerekir. Bu yönde bir yaklaşımın benimsenmesi, AİHM'nin madde 39 uyarınca geçici tedbir kararı vermesi için aranacak olan şartları daha basit ve uygulanabilir bir zemine oturtmasını sağlar. Çünkü burada asıl mesele, devlet tarafından organize edilen hukuka aykırı eylemin varlığıdır. Bu nedenle geri dönüşü olmayacak olan devlet eliyle gerçekleştirilen eylemlere ilişkin iddiaların, bir an önce yerli ve ulus üstü kurumlar (örneğin AİHM) tarafından etraflıca araştırılması – ve dolayısıyla kurumların şekli şartları katı bir şekilde değerlendirmiyor olması – büyük önem taşımaktadır.⁹¹

İkinci endişe verici husus, devletin AİHM'nin verdiği geçici tedbir kararına uymaması halinde ne olacağı sorusunda yatar. Sonuç itibariyle bu hal mültecinin devam eden mağduriyetinin kendisi için istenmeyen bir sonuca doğru gideceği anlamına gelir. Devletin sorumluluğu meselesini ise, uzun vadeli olarak değerlendirmek gerekir. Uzun vadede, geri itme operasyonlarının örneğin işkence boyutunda insanlığa karşı suçlar kapsamında değerlendirilmesi söz konusu olur ise, ilgili devlet yetkililerinin eylemlerinin Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) tarafından dikkate alınması durumu söz konusu olabilir. Ancak geçmiş tecrübeler, UCM'nin mültecilerin ilgili devlet yetkilileri tarafından istismar edildikleri iddiaları ile yapılan başvurulara olumlu yanıt vermediğini göstermektedir.⁹² Dolayısıyla uzun vadede, mültecilere yönelik istismar ve kötü muamele, insan hakları ihlallerine ilişkin yayımlanan raporların ve akademik tartışmaların işaret ettiği meselelerin ötesine yani kelimelerin dışına taşınamamış olmaktadır.

SONUÇ

Devletler, dünya genelinde ortaya çıkan siyasi, askeri ve ekonomik etmenler parantezinde, sınır kontrollerini çeşitli yollarla sıkılaştırabilmekte, ülkelerine giriş çıkışları kontrol veya ülkeye girişleri engellemeye yönelik yöntemlere başvurabilmektedirler. Bahsi geçen yöntemler dahilinde makale geri itme operasyonları üzerine inceleme yürütmüştür. Analiz kapsamında açıklandığı üzere, sığınma başvurusunda bulunmak amacı içerisinde olan bir mültecinin, ilgili devlet tarafından, bu amacına ulaşmasının geri itme operasyonu ile engellenmesi, devletin hukuka aykırı eylemi olarak değerlendirilmelidir. Mültecinin devlet kontrolü altına girmesinden itibaren, sığınma talep etmek

91 Pavlos Eleftheriadis, 'Pushbacks and Lawlessness' (*EJIL:Talk! Blog of the European Journal of International Law*, 25 March 2022) <https://www.ejiltalk.org/20837-2/?utm_source=mailpoet&utm_medium=email&utm_campaign=ejil-talk-newsletter-post-title_2> accessed 28 March 2022.

92 Communiqué to the Office of the Prosecutor of the International Criminal Court Under Article 15 of the Rome Statute, 'The Situation in Nauru and Manus Island: Liability for Crimes Against Humanity in the Detention of Refugees and Asylum Seekers' <https://c5e65ece-003b-4d73-aa76-854664da4e33.filesusr.com/ugd/b743d9_e4413cb72e1646d8bd3e8a8c9a466950.pdf> accessed 5 April 2022. Ayrıca bkzn European Center for Constitutional and Human Rights, 'Migrants and Refugees in Libya Face Crimes against Humanity: The ICC Must Investigate' <https://www.ecchr.eu/en/case/migrants-and-refugees-in-libya-face-crimes-against-humanity-the-icc-must-investigate/#case_case> accessed 5 April 2022.

isteğinin, devlet tarafından dikkate alınması gereklidir. Sığınma talebinin değerlendirilmesine ilişkin sürecin başlatılması, sınır adaletinin mülteci lehine sağlanması için elzemdir. Sınır adaleti, her bireyin sığınma arama hakkı olduğunu, devletlerin ilgili hukuki düzenlemelerine ve uygulamalarına yansıtmaları ile mümkün olabilir. Fakat günümüzde, devletlerin mültecilerin sığınma başvurularını sınır adaletinin sağlanması amacına uygun bir şekilde hayata geçirmediğini, özellikle geri itme operasyonları örnekleri dahilinde görmekteyiz.

AİHM geçici tedbir kararları, mültecinin geri itme operasyonları kapsamında devletin hukuka aykırı eylemine karşı, sınır adaletinin sağlanması açısından en hızlı korumayı getirir. Geçici tedbir kararları devletlerin hukuka aykırı eylemlerini durdurucu etkiye sahiptir. Ancak bazen uygulamada devletlerin, AİHM tarafından verilmiş geçici tedbir kararına rağmen, karara konu eylemine devam ettiğini – örneğin mültecileri geri ittiğini görmekteyiz. Devletlerin mültecilere karşı sorumlulukları meselesi dahilinde irdelendiği üzere, devletlerin uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerini yerine getirmeleri beklenir. Ayrıca, AİHM içtihadı gereğince de, geçici tedbir kararları bağlayıcıdır.

AİHM geçici tedbir kararlarının karşı karşıya kaldığı tek sorun, devletlerin karara uygun davranıp davranmadıkları meselesi değildir. AİHM tarafından geçici tedbir kararının ivedilikle alınması ve uygulanması gerekliliği, devletin hukuka aykırı eyleminin mağduru açısından büyük önem taşır. Geçici tedbir kararlarının uygulanması hakkında usule ilişkin kuralların katı takibi, mülteciye hızlı bir şekilde koruma getirilmesine engel oluşturabilecek sonuçlara yol açabilir. Bu sebeple, AİHM'nin ivedilik gerektiren ve geri dönüşü olmaz insan hakları ihlalleri ile sonuçlanabilecek olan geri itme olaylarında, usule ilişkin süreci daha esnek bir şekilde değerlendirmesi beklenmektedir.

Öte yandan, yukarıda bahsi geçen hususlar dikkate alınarak AİHM geçici tedbir kararlarının etkisiz olduğu yönünde bir sonuca ulaşılmamalıdır. Çünkü AİHM, yalnızca önüne gelen meseleler üzerine karar vermekle kalmaz, verdiği kararlar aracılığı ile aynı zamanda AİHS kapsamındaki hakları açıklamak ve hakların etki alanını aydınlatmak yolları ile, mağdurun korunması açısından devletlere yol göstericilik yapar. Geçici tedbir kararları aracılığı ile, ulusal üstü bir mahkemenin bir devletin hukuka aykırı eylemine işaret etmesi, Kotef'e atıfla, şiddetin görünür kılınması, dillendirilmesi ve dolayısıyla bilinmesi için önemlidir. Çünkü şiddetin varlığı kabul edildiği ölçüde gerçeklik kazanır ve ancak o zaman yok edilmesi için çaba sarf edilebilir.

KAYNAKÇA

Abu Zubaydah v Litvanya App no 46454/11 (ECtHR, 31 May 2018)

Abdollahi v Türkiye App no 23980/08 (ECtHR, 3 November 2009)

AA v Greece App no 12736/20 (ECtHR, 7 Mart 2020)

Achieme E T, 'Migration as Decolonization (2019) 71 Stanford Law Review

Altıok B and Tosun S, 'Understanding Foreign Policy Strategies during Migration Movements: A Comparative Study of Iraqi and Syrian Mass Refugee Inflows to Turkey' [2019] Taylor & Francis Turkish Studies

Aleksanyan v Russia App no 46468/06 (ECtHR, 22 December 2008)

Aksel D B and İçduygu A, 'Borders and the Mobility of Migrants in Turkey' <http://ceaseval.eu/publications/32_WP4_Turkey.pdf> accessed 25 October 2021

- Amnesty International, 'Greece: Violence, Lies, And Pushbacks Refugees and Migrants Still Denied Safety and Asylum at Europe's Borders' <https://www.amnesty.gr/sites/default/files/new_edited_22_jun_greece-violence_lies_and_pushbacks2_eur25-4307-2021_002_002.pdf> accessed 6 September 2021
- Azevedo R T and others, 'When the Lens Is Too Wide: The Political Consequences of the Visual Dehumanization of Refugees' (2021) 8 *Humanities And Social Sciences*
- Akandji-Kombe J F, 'Positive Obligations under the European Convention on Human Rights A Guide to the Implementation of the European Convention on Human Rights' 1-68 <<https://rm.coe.int/168007ff4d>> accessed 4 April 2022.
- Communiqué to the Office of the Prosecutor of the International Criminal Court Under Article 15 of the Rome Statute, 'The Situation in Nauru and Manus Island: Liability for Crimes Against Humanity in the Detention of Refugees and Asylum Seekers' <https://c5e65ece-003b-4d73-aa76-854664da4e33.filesusr.com/ugd/b743d9_e4413cb72e1646d8bd3e8a8c9a466950.pdf> accessed 5 April 2022
- Council of Europe, 'Chart of Signatures and Ratifications of Treaty 046' <<https://www.coe.int/en/web/conventions/recent-changes-for-treaties?module=signatures-by-treaty&treatyenum=046>> accessed 28 March 2021
- Council of Europe, 'Chart of Signatures and Ratifications of Treaty 046' <<https://www.coe.int/en/web/conventions/recent-changes-for-treaties?module=signatures-by-treaty&treatyenum=046>> accessed 28 March 2021
- Cantor D and Durieux J F (eds), *Refuge from Inhumanity? War Refugees and International Humanitarian Law* (BRILL 2014)
- Costello C, 'Safe Country? Says Who?' (2016) 28 *International Journal of Refugee Law*
- DA and Diğerleri v Polonya* App no 51246/17 (ECtHR, 8 July 2021)
- Dosenrode S, 'Europeanization', *Oxford Research Encyclopedias* (2020) <<https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/978.019.0228637.001.0001/acrefore-978.019.0228637-e-1477>> accessed 4 November 2021
- Dubow T and Kuschminder K, "I Don't Have Any Other Choice" – Refugee Women's Journeys to Europe' (*Women & Migration*, 25 November 2021) <<https://womenandmigration.com/case-study/journey/>> accessed 8 December 2021
- ECRE European Council on Refugees and Exiles, 'Greece: Pushbacks by Sea to Go Before ECtHR, Access to Procedures Restricted on Land, Rule of Law Concerns in Asylum System Persist, Commission Challenges Legality of the Safe Third Country Concept' (*ECRE*, January 2022) <<https://ecre.org/greece-pushbacks-by-sea-to-go-before-ecthr-access-to-procedures-restricted-on-land-rule-of-law-concerns-in-asylum-system-persist-commission-challenges-legality-of-the-safe-third-country-concept/>> accessed 28 March 2022
- Eleftheriadis P, 'Pushbacks and Lawlessness' (*EJIL: Talk! Blog of the European Journal of International Law*, 25 March 2022) <https://www.ejiltalk.org/20837-2/?utm_source=mailpoet&utm_medium=email&utm_campaign=ejil-talk-newsletter-post-title_2> accessed 28 March 2022
- European Center for Constitutional and Human Rights, 'Migrants and Refugees in Libya Face Crimes against Humanity: The ICC Must Investigate' <https://www.ecchr.eu/en/case/migrants-and-refugees-in-libya-face-crimes-against-humanity-the-icc-must-investigate/#case_case> accessed 5 April 2022
- European Court of Human Rights, 'Court Indicates Interim Measures in Respect of Iraqi and Afghan Nationals at Belarusian Border with Latvia and Poland' <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=EC_HR&id=003.713.4761-9667819&filename=Notification%20and%20application%20of%20interim%20>

- measures%20in%20the%20case%20R.A.%20and%20Others%20v.%20Poland%20lodged%20by%2032%20Afghans.pdf> accessed 4 April 2022
- European External Action Service (EEAS), ‘Libyan Coast Guard and Navy Monitoring – Four Monthly Report August – November 2021’ (Council of Europe 2022) Restreint UE/EU Restricted EEAS (2022) 1 <<https://s3.documentcloud.org/documents/21185907/libyan-coast-guard-and-navy-monitoring-four-months-report-august-november-2021.pdf>> accessed 4 April 2022
- European Legal Network on Asylum (ELENA) and European Council on Refugees and Exiles (ECRE), ‘Research on ECHR Rule 39 Interim Measures’ <<http://madde14.org/images/b/b0/Ecrerule39.pdf>> accessed 10 March 2022
- FG v *İsveç* App No 43611/11 (ECtHR, 16 January 2014)
- Galvin J, ‘Is the EU Funding a “War on Migration”? Here’s the Evidence’ (*The Outlaw Ocean Project*, February 2022) <<https://theoutlawocean.substack.com/p/is-the-eu-funding-a-war-on-migration?token=eyJ1c2VyX2lkIjoyNDZnTE2OCwicG9zdF9pZCI6NDgwNTcxMzMsIl8iOiJiZGVVPKysImldhCI6MTY0Mzc5MjAzOCwiZXhwIjoxNjQzNzk1NjM4LCJpc3MiOiJwZDItMjQwMTQyIiwic3ViIjoicG9zdC1yZWZhdGlviJ9.1L4d3IRF9r6XvVqebSCZPYJkt9ODy07ahOWB04iXqdk&s=r>> accessed 18 March 2022
- Gera V and Scislowska M, ‘Tensions Rise in Migrant Standoff at Poland-Belarus Border’ [2021] *The Washington Post* <https://www.washingtonpost.com/world/migrants-camp-overnight-at-polish-border-after-tense-day/2021/11/09/f4d71f48-4138-11ec-9404-50a28a88b9cd_story.html> accessed 16 November 2021
- Georgia D, ‘Desecuritizing Migration in Greece: Contesting Securitization through “Flexicuritization”’ [2021] *International Migration* <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/imig.12837?casa_token=olXRfQEi07QAAAAA%3AJxP2RubZM13DCTAIReU0Xq99VpCPvhcbFs5ciT9sQFIH_G3NhZ9GxHir98i0BeuKW2W2FSKDTfn5Lj8> accessed 2 February 2022
- Gammeltoft-Hansen T, *Access to Asylum International Refugee Law and the Globalisation of Migration Control* (Cambridge University Press 2011)
- Gemalmaz M S, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş* (6th edn, Legal 2007)
- Goodwin-Gill G S, ‘Concluding Comments: Revisiting the Principles of Protection for Migrants, Refugees and Other Displaced Persons, One Year On’ [2021] *Cornell International Law Journal* <<https://cornellilj.org/wp-content/uploads/2021/10/Goodwin-Gill-online-essay-formatted.pdf>> accessed 3 November 2021
- Goldner L I and Nagy B, ‘External Border Control Techniques in the EU as a Challenge to the Principle of Non-Refoulement’ (2021) 17 *European Constitutional Law Review*
- Hathaway J C, ‘A Reconsideration of the Underlying Premise of Refugee Law’ (1990) 31 *Harvard International Law Journal*
- Hathaway J C and Neve R A, ‘Making International Refugee Law Relevant Again: A Proposal for Collectivized and Solution-Oriented Protection’ (1997) 10 *Harv. Hum. Rts. J* 115
- Henning Becker v Denmark* App no 7011/75 (ECommHR, 3 November 1975) <<https://www.refworld.org/cases,COECOMMHR,3ae6b7058.html>> accessed 4 April 2022
- Herrera B C and Haeck Y, ‘Staying the Return of Aliens from Europe through Interim Measures: The Case-Law of the European Commission and the European Court of Human Rights’ (2011) 13 *European Journal of Migration and Law*
- Hirsi Jamaa and Diğerleri v Italy* App no 27765/09 (ECtHR, 23 February 2012)
- Hathaway J C, ‘International Refugee Law: The Michigan Guidelines on the Internal Protection Alternative’ <<https://www.refworld.org/pdfid/3dca73274.pdf>> accessed 15 March 2022

- 'Incident or Information Report' <<https://interactive.guim.co.uk/2016/08/nu-files/pdf/sca140418.pdf>> accessed 8 December 2021
- Ilcan S, 'The Borderization of Waiting: Negotiating Borders and Migration in the 2011 Syrian Civil Conflict' [2020] SAGE Journals Environment and Planning C: Politics and Space <<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/239.965.4420943593>> accessed 28 March 2022
- İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme ile bu Sözleşme'ye Ek Birinci Protokol'da Tanınmış Bulunan Haklardan ve Özgürlüklerden Başka Hak ve Özgürlükler Tanyan Protokol No: 4 16 Eylül 1963, ETS 46 (Ek Protokol No 4)
- İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi olarak değiştirilmiş) (AIHS), 11 ve 14 numaralı Protokollerle değiştirilmiş, 4 Kasım 1950, ETS 5
- Kebe and Diğerleri v Ukrayna* App no 12552/12 (ECtHR, 12 January 2017)
- Kotef H, 'Violent Attachments' (2020) 48 SAGE Political Theory
- Kawakibi S, 'The Syrian Crisis and Its Repercussions: Internally Displaced Persons and Refugees' (European University Institute, Florence Robert Schuman Centre For Advanced Studies Migration Policy Centre (MPC)) MPC Research Report 2013/03 <<https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/29453/MPC-RR-2013%2003.pdf?sequence=1>> accessed 25 March 2022
- Kim S, 'Non-Refoulement and Extraterritorial Jurisdiction: State Sovereignty and Migration Controls at Sea in the European Context' (2017) 30 Leiden Journal of International Law
- Kuschminder K and Triandafyllidou A, 'Smuggling, Trafficking, and Extortion: New Conceptual and Policy Challenges on the Libyan Route to Europe' 52 Antipode Wiley Online library <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/anti.12579>> accessed 8 December 2021
- Kalpouzos I and Mann I, 'Banal Crimes against Humanity: The Case of Asylum Seekers in Greece' (2015) 16 Melbourne Journal of International Law <<http://classic.austlii.edu.au/au/journals/MelbJIL/2015/1.html>> accessed 14 November 2022.
- LA and Others v Greece* App no 12237/20 (ECtHR, 5 Mart 2020)
- Lauterpacht S E and Bethlehem D, 'The Scope and Content of the Principle of Non – Refoulement' in *UNHCR (eds) Refugee Protection in International Law: UNHCR's Global Consultations on International Protection* (Cambridge University Press 2003)
- Legeay H, Ferstman C, and Rodriguez-Pinzon D, 'Panel I: The Use of Interim Measures by the Committee against Torture: Towards a Comprehensive Instrument for the Protection of Victims and Witnesses in Torture Cases' (2013) 20 Human Rights Brief
- Larking E, *Refugees and the Myth of Human Rights Life Outside the Pale of the Law* (Ashgate Publishing Limited 2014)
- Latin Amerikada Mülteciler ve Silahlı Çatışmalardan ve Diğer Şiddet Durumlarından Kaçan Kişilerin Korunmasına İlişkin Cartagena Bildirgesi (22 Kasım 1984) OAS Doc OEA/Ser L/V/II 66/doc 10
- Legal Centre Lesvos, 'Crimes Against Humanity in the Aegean' (2021) <<http://legalcentrelesvos.org/wp-content/uploads/2021/02/Collective-Expulsions-in-the-Aegean-LCL-01.02.2021-1.pdf>> accessed 17 May 2021
- Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme (kabul edilmiş tarihi 28 Temmuz 1951, yürürlüğe giriş tarihi 22 April 1954) 189 UNTS 137 (1951 Cenevre Sözleşmesi)
- Mamatkulov and Askarov v Turkey* App no 46827/99, 46951/99 (ECtHR, 4 February 2005)
- MK and Diğerleri v Polonya* App no 40503/17, 42902/17 and 43643/17 (ECtHR, 23 July 2020)
- McAdam J, 'Protecting People Displaced by the Impacts of Climate Change: The UN Human Rights Committee and the Principle of Non-Refoulement' (2020) 114 American Journal of International Law

- Mann I, 'Border Justice in the Age of Pandemic' (*Just Security*, August 2020) <<https://www.justsecurity.org/72078/border-justice-in-the-age-of-pandemic/>> accessed 7 March 2022
- Mann I, 'Attack by Design: Australia's Offshore Detention System and the Literature of Atrocity' [2021] *European Journal of International Law* <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3787661> accessed 14 April 2021
- Mann I, 'A Lost Opportunity for Border Justice at the European Court of Human Rights' (*EJIL: Talk! Blog of the European Journal of International Law*, February 2022) <<https://www.ejiltalk.org/a-lost-opportunity-for-border-justice-at-the-european-court-of-human-rights/>> accessed 18 March 2022
- Mann I and Keady-Tabbal N, 'Torture by Rescue: Asylum-Seeker Pushbacks in the Aegean How Summary Expulsions from Greece Have Continued with Impunity' (*Just Security*, 26 October 2020) <<https://www.justsecurity.org/72955/torture-by-rescue-asylum-seeker-pushbacks-in-the-aegean/>> accessed 14 November 2022.
- Mann I, 'Border Violence as Crime' (2021) 42 U. Pa. J. Int'l L. 675 <<https://scholarship.law.upenn.edu/jil/vol42/iss3/3/>> accessed 14 November 2022.
- MA v Switzerland* App no 52589/13 (ECtHR, 18 November 2014)
- Mahkeme Yazı İşleri Müdürlüğü, 'Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Mahkeme İç Tüzüğü' <https://www.echr.coe.int/documents/rules_court_tur.pdf> accessed 10 March 2022
- Morales F G, 'Report on Means to Address the Human Rights Impact of Pushbacks of Migrants on Land and at Sea' <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G21/106/33/PDF/G2110633.pdf?OpenElement>> accessed 18 September 2021
- M K and Others v Poland* App nos 40503/17, 42902/17 and 43643/17 (ECtHR, 23 July 2020)
- Milanovic M, *Extraterritorial Application of Human Rights Treaties: Law, Principles, and Policy* (Oxford Scholarship Online 2011)
- Orwell G, 'You And The Atom Bomb' (*The Orwell Foundation*, Kasım 1945) <<https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/you-and-the-atom-bomb/>>
- Papademetriou D G and Miller M J, *The Unavoidable Issue: US Immigration Policy in the 1980s* (Institute for the Study of Human Issues 1983)
- Pasqualucci J M, 'Interim Measures in International Human Rights: Evolution and Harmonization' (2005) 38 *Vanderbilt Journal of Transnational Law*
- Paz M, 'Between the Kingdom and the Desert Sun: Human Rights, Immigration, and Border Walls' (2016) 34 *Berkeley Journal of International Law*
- Paz M, 'The Law of Walls' (2017) 28 *The European Journal of International Law*
- Protocol Relating to the Status of Refugees (adopted 31 January 1967, entered into force 4 October 1967) 606 UNTS 267 (The 1967 Protocol).
- Press Unit, 'Factsheet – Interim Measures' <<https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/144.202.0205931Geçici%20Tedbirler.pdf>> accessed 15 March 2022
- Rieter E, *Preventing Irreparable Harm Provisional Measures in International Human Rights Adjudication* (Antwerp/Oxford: Intersentia 2010)
- Reisoğlu S, 'Right to Life' (1998) III *Perceptions Journal of International Affairs* <<http://sam.gov.tr/pdf/perceptions/Volume-III/december%201998-february%201999/SafaReisoglu.pdf>> accessed 31 March 2022
- Registrar of the Court, 'Requests for Interim Measures Concerning the Situation at the Borders with Belarus' (December 2021) 1 <<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:LcHnO9XIC7QJ:https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/%3Flibrary%3DECH>>

- R%26id%3D003.720.2976-9785391%26filename%3DRequests%2520for%2520interim%2520measure
s%2520concerning%2520the%2520situation%2520at%2520the%2520Polish-Belarusian%2520border.
pdf+&cd=1&hl=pl&ct=clnk&gl=pl&client=safari> accessed 18 March 2022
- 'Rules of Court Practice Directions Requests for Interim Measures' <https://www.echr.coe.int/Documents/PD_interim_measures_ENG.pdf> accessed 11 March 2022
- Registrar of the European Court of Human Rights, 'Court Indicates Interim Measure in Respect of Afghan Nationals at the Lithuanian Belarusian Border' <<https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003.711.3024-9633156&filename=Interim%20measures%20Lithuanian-Belarus%20border.pdf>> accessed 4 April 2022
- Republic of Poland Ministry of the Inferior and Administration, 'Poland Provided the ECHR with Its Position on the Order for Interim Measures' (30 September 2021) <<https://www.gov.pl/web/mswia-en/poland-provided-the-echr-with-its-position-on-the-order-for-interim-measures>> accessed 4 April 2022
- Scheve K and Stasavage D, 'Wealth Inequality and Democracy' (2017) 20 *Annu. Rev. Polit. Sci.*
- Schachter O, *International Law in Theory and Practice (Developments in International Law)* (Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff 1991)
- Solomon S, 'Migrant Boats on the High Seas and Their Interception through Psychologically Coercive Measures: Is There a Case to Extraterritorially Apply Human Rights Law?' (2019) 37 *Netherlands Quarterly of Human Rights*
- Tiedemann P, 'Are There Moral Duties toward Refugees? Considerations in Legal Ethics' (2021) 10 *MDPI Laws* <https://www.canlii.org/en/commentary/doc/2021CanLIIDocs497#!fragment/zoupio_To_cpdf_bk_1/BQCwhgziBcwMYgK4DsDWszIQewE4BUBTADwBdoAvbRABwEtsBaAfX2zhoBMAzZgI1TMAjAEoANMmylCEAIqJCuAJ7QA5KrERCYXAnmKV6zdt0gAynlIAhFQCUAogBl7ANQCCAOQDC9saTB80KTsljAA> accessed 28 October 2021
- The Council of Europe Commissioner for Human Rights, 'Greek Authorities Should Investigate Allegations of Pushbacks and Ill-Treatment of Migrants, Ensure an Enabling Environment for NGOs and Improve Reception Conditions' (12 May 2021) <<https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/greek-authorities-should-investigate-allegations-of-pushbacks-and-ill-treatment-of-migrants-ensure-an-enabling-environment-for-ngos-and-improve-recept>> accessed 28 March 2022
- Tsakiris M, 'Refugees in the Media: How the Most Commonly Used Images Make Viewers Dehumanise Them' [2021] *The Conversation* <https://theconversation.com/refugees-in-the-media-how-the-most-commonly-used-images-make-viewers-dehumanise-them-171865?mc_cid=7be43e4a0c&mc_id=0cd57908d5> accessed 13 December 2021
- Topak Ö E, 'The Biopolitical Border in Practice: Surveillance and Death at the Greece-Turkey Borderzones' (2014) 32 *SAGE Journals Environment and Planning D: Society and Space*
- UNNewsGlobalPerspectiveHumanStories, 'UNSaysatLeast70MigrantsDeadorMissingoffLibyanCoast' (United Nations, 17 Mart 2022) <https://news.un.org/en/story/2022/03/1114172?utm_source=UN+News++Newsletter&utm_campaign=0054957c32-EMAIL_CAMPAIGN_2022_03_17_09_05&utm_medium=email&utm_term=0_fdbf1af606.005.4957c32-107378218> accessed 18 March 2022.
- 'UN Torture Prevention Body Suspends Visit to Australia Citing Lack of Co-Operation' (*United Nations Human Rights Office of the High Commissioner*, 23 October 2022) <<https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/10/un-torture-prevention-body-suspends-visit-australia-citing-lack-co-operation>> accessed 1 November 2022

- UNHCR, 'Toolkit On How To Request Interim Measures Under Rule 39 of The Rules of The European Court Of Human Rights For Persons In Need of International Protection' <<https://www.refworld.org/pdfid/4f8e8f982.pdf>>
- UNHCR, 'Handbook On Procedures and Criteria for Determining Refugee Status and Guidelines on International Protection under the 1951 Convention and the 1967 Protocol Relating To The Status of Refugees' <<https://www.unhcr.org/publications/legal/5ddfc47/handbook-procedures-criteria-determining-refugee-status-under-1951-convention.html>> accessed 25 May 2021
- UNHCR, 'Routes Towards The Western and Central Mediterranean Sea Working on Alternative to Dangerous Journey for Refugees' (2021) UNHCR's Updated Risk Mitigation Strategy and Appeal <<https://www.unhcr.org/60f148924.pdf>> accessed 29 March 2022
- Voltaire, *Candide* (1759) <https://esgici.files.wordpress.com/2010/09/candide_voltaire1.pdf> accessed 3 November 2021
- Waisman V, 'Human Trafficking: State Obligations to Protect Victims' Rights, the Current Framework and a New Due Diligence Standard' (2010) 33 *Hastings International & Comparative Law Review* 385
- Washington J, *The Dispossessed A Story of Asylum and The Us-Mexican Border and Beyond* (Penguin Random House 2020)
- Zolberg A R, Astri Suhrke, and Sergio Aguayo, *Escape from Violence: Conflict and the Refugee Crisis in the Developing World* (Oxford University Press 1992)